

Johanna Niemelä

PAATUNUT, PARANTUMATON, JUMALATON

**Malin Matsdotter Ruotsin suurten noitavainojen ajan
yhteiskunnallisten ihanteiden vastakohtana**

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Arkistohallinnan maisteriohjelma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Toukokuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Johanna Niemelä	
Työn nimi – Title Paatunut, parantumaton, jumalaton. Malin Matsdotter Ruotsin suurten noitavainojen yhteiskunnallisten ihanteiden vastakohtana.	
Oppiaine – Subject Suomen historia ja arkistohallinnan maisteriohjelma	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 51 s.
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä tutkielmassa käsitellään suurten noitavainojen ajan Ruotsissa vallinnutta mentaliteettia Tukholmassa vuonna 1676 noitana poltetun Malin Matsdotterin poikkeuksellisen elämänkohtalon kautta. Malin oli ainoa 1600-luvun loppupuolen suurten noitavainojen aikana noituudesta kuolemaan tuomittu, jonka kohtalona oli joutua elävältä poltetuksi. Tutkielmassa etsin vastauksia siihen, miksi 250-300:n vainojen aikana kuolemaan tuomitun joukosta juuri Malinia pidettiin niin paatuneena ja parantumattomana, että hänet päätettiin polttaa elävältä, ja mitä se kertoo tutkimusajakauden mentaliteetista. Vastakohtiksi tutkielmassa asettuvat Malin ja hänen epäsovinainen perheensä sekä esivaltaa edustava Tukholman noituuskomissio, joka tutki Maliniin kohdistuneet noituussyytökset ja tuomitsi hänet kuolemaan.</p> <p>Äidinkielenään suomea puhunut Malin oli nuorena muuttanut Tukholmaan Pohjanmaalta nykyisen Suomen alueelta. Noitavainojen aikaan 60-vuotias Malin asui Tukholman Mariabergissä ja eläti itsensä toimimalla kättilönä ja pitämällä yleistä saunaa. Hänellä oli kaksi tyttäreltä, jotka molemmat syyttivät omaa äitiään noituuden harjoittamisesta. Malinin välit sekä tyttäriinsä, aviomiehensä että naapureihinsa olivat riitaiset, mikä rikkoi ajan ihanteita perheen ja yhteisön sisäisestä harmoniasta. Hänen ensimmäinen aviomiehensä oli aiemmin teloitettu eläimeen sekaantumisesta tuomittuna.</p> <p>Lähdeaineistona tutkielmassa on käytetty Tukholman noituuskomission pöytäkirjoja, jotka ovat digitoituina saatavilla Riksarkivetin verkkosivuilla. Noituuskomission pöytäkirjat ovat tuomiokirjoja, ja tutkielma asettuu siten tuomiokirjatutkimuksen kenttään. Digitoitua lähdeaineistoa käsitellään myös arkistohallinnallisesta näkökulmasta, ja vertaillaan Ruotsin Riksarkivetin ja Suomen Kansallisarkiston digitaalisten arkistojen käytettävyyttä sekä digitointitoiminnassa tehtyjä erilaisia ratkaisuja.</p> <p>Tutkielman aihetta lähestytään mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Mikrohistoriallisen tutkimusotteen avulla voidaan yksittäistään elämänkohtaloa tarkastelemalla tehdä näkyviksi yhteiskunnassa vallitsevia normeja ja ihanteita, jotka muuten jäisivät piiloon. Malinin epäharmonista perhettä vasten peilaamalla tulee näkyväksi se, mitä puhtasoppisuuden ajan Ruotsissa pidettiin hyvänä ja oikeana ja mitä taas huonona ja syntisenä elämäntapana. Kristinoppia huonosti tuntevana, karkeakielisenä ja riitaisana, yhteiskunnan marginaalissa eläneenä vanhana naisena Malin ei täyttänyt aikakauden ihanteita kunnollisesta, nöyrästä, sopuisasta ja Jumalaa pelkäävästä alamaisesta. Noituuskomission silmissä Malinista teki erityisen syntisen ja paatuneen myös se, että hänen uskottiin vievän omia tyttäriään noitasapattiin sekä se, että hän kieltäytyi tunnustamasta olevansa noita.</p>	
Asiasanat – Keywords 1600-luku, Tukholma, noitus, noitavainot, puhtasoppisuus, mentaliteetti, tuomiokirjat, digitointi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1.Tutkimuksen lähtökohdat.....	1
1.1.1. Suurten noitavainojen aikakausi Ruotsissa.....	1
1.1.2. Aiempi tutkimus.....	3
1.1.3. Puhdasoppisuuden ajan Tukholma	4
1.2.Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet.....	5
1.2.1. Tutkimuskysymykset	5
1.2.2. Käsitteelliset lähtökohdat.....	7
1.3.Lähdeaineisto ja tutkimusmenetelmä.....	9
1.3.1. Tukholman noituuskomission pöytäkirjat.....	9
1.3.2. Tuomiokirjat digitoinnin kohteena	12
1.3.3. Mikrohistoriallinen lähestymistapa.....	14
2. Kuka oli Malin Matsdotter?	18
2.1.Syntyperä ja perhesuhteet	18
2.2.Epäsofuisa perhe	19
2.3.Yhteiskunnallinen asema ja etnisyys	20
3. Tie roviolle – noituusoikeudenkäynti ja teloitus	23
3.1.Oikeuskäsittely.....	23
3.2.Tuomio ja sen perustelut.....	31
3.3.Tuomion täytäntöönpano	33
4. Malin Matsdotter sosiaalisten normien ja ihanteiden vastakohtana	35
4.1.Tyttäret syytetyn penkillä	35
4.2.Tukholman noituuskomissio puhdasoppisuuden ajan Ruotsin yhteiskuntaideologian edustajana.....	39
4.3.Malin Matsdotterin syntinen perhe – noitaäiti, siveetön isä ja pahatapaiset tyttäret	42
5. Päätäntö	45
6. Lähteet	47

1 Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

1.1.1. Suurten noitavainojen aikakausi Ruotsissa

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Malin Matsdotterin kohtaloa Ruotsin suurten noitavainojen loppuvaiheessa 1670-luvun puolivälissä. Malin Matsdotter oli ainoa suurissa noitavainoissa elävältä poltettu noituudesta tuomittu ja hänen kohtalonsa oli poikkeuksellisen merkittävä jälkipolville; se on toiminut innoittajana esimerkiksi eräille populaarikulttuurin teoksille, kuten Magnus Nordinin nuortenromaanille *Djävulens Märke*¹ sekä Martin Olczakin lastenkirjasarjalle *Jakten på Jack*², ja onpa Tukholmassa järjestetty historiallisia kiertokävelyitäkin Malinin jalanjäljissä³. Noitavainoja on tutkittu paljon, ja aiheen tutkimus on edelleen vireää. Noitavainoja on käsitelty runsaasti myös populaarikulttuurin puolella, josta esimerkkeinä mainittakoon Jan Guilloun Pohjolan noitavainojen historiaa popularisoiva teos *Häxornas försvarare: Ett historisk reportage* (2002) sekä Saara Cantellin Ahvenanmaan noitavainoista kertova elokuva *Tulen morsian* (2016).

Ruotsin suuret noitavainot (1668 - 1676) oli osa laajempaa uuden ajan alkuun sijoittunutta yleiseurooppalaista noitavainojen jaksoa, jolloin tuhansia ihmisiä syytettiin ja tuomittiin noituudesta. Ruotsissa noituudesta kuolemaantuomittuja oli 250 - 300, joista kahdeksan Tukholmassa.⁴ Ruotsin suurten noitavainojen erityispiirteenä oli lasten ja nuorten kertomukset Blåkulla-nimisestä paikasta, johon he väittivät noitien vievän heitä öisin. Blåkullan uskottiin olevan noitien kokoontumispaikka, jossa oleskeli myös paholainen ja erinäisiä demoneja. Siellä lapset saivat uuden nimen, joka merkittiin heidän omalla verellään suuren mustaan kirjaan. Blåkullassa tehtiin arkielämästä tuttuja asioita, kuten laitettiin ruokaa, mutta siellä lapsia myös vihittiin keskenään ja Blåkullan asukkaiden kanssa, pikkutyöt synnyttivät sammakoita ja noidat piiskasivat lapsia käärmeillä. Blåkulla oli jonkinlainen arkisen elämän peilikuva; siellä kaikki tapahtui nurinkurisesti ja päinvastoin kuin arkitodellisuudessa.⁵ Esimerkiksi rukoukset luettiin takaperin, ja tanssiminen ja seksuaalinen kanssakäyminen tapahtuivat myös todistajina

¹ Nordin 2010.

² Olczak 2011a, 2011b, 2012a, 2012b.

³ Stadsmuseet i Stocckholm.

⁴ Östling 2012, 103.

⁵ Eilola 2009, 27, 33.

toimineiden lasten mukaan selät vastakkain⁶. Blåkullan maantieteelliseksi sijainniksi mainittiin usein jokin lähistöllä oleva mäki tai muu paikka, Tukholmassa useimmiten eräs kaupungin puutarhoista⁷.

Suuret noitavainot saivat alkunsa Älvdalenissa Taalainmaalla kesällä 1668. Sieltä ne levisivät vähitellen muuallekin Keski- ja Pohjois-Ruotsiin ja lopulta Tukholmaan kesällä 1674. Noituustapauksia tutkimaan perustettiin erityisiä komissioita, joita asetettiin noitavainojen aikana eri puolille maata kaikkiaan viisi kappaletta.⁸ Tässä tutkielmassa käsitelen erityisesti kesäkuun lopussa 1676 toimintansa aloittaneen Tukholman noituuskomission toimintaa. Tukholma oli paikkakunta, jonne suuret noitavainot huipentuivat, ja jossa ne myös lopuivat. Noituussyytösten tutkiminen lopetettiin syksyllä 1676 sen jälkeen, kun oli käynyt ilmi, että Blåkulla-matkoista kertoneiden lasten ja nuorten todistajanlausunnot eivät pitäneetkään paikkaansa.⁹

Tutkimukseni keskiössä oleva Malin Matsdotter oli vanha suomalaissyntyinen nainen, joka tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin Tukholman noitavainoissa elokuun alussa 1676. Poikkeuksellista hänen kohtalossaan oli se, että yhdessä toisen noituudesta kuolemaantuomitun naisen kanssa hän oli viimeinen noituuden takia teloitettu Ruotsin suurissa noitavainoissa, ja ennen kaikkea ainoa, joka poltettiin elävältä.¹⁰

Vaikka Ruotsissa suuret noitavainot lopuivat 1670-luvulle, noituus- ja taikuustapauksia käsiteltiin oikeudessa vielä 1700- ja 1800-luvullakin. Esimerkiksi Emmi Lahti on väitöskirjassaan *Tietäjiä, taikoja, hautausmaita. Taikuus Suomessa 1700-luvun jälkipuoliskolla* (2016) tutkinut 1700-luvun loppupuoliskon taikuusoikeudenkäyntejä nykyisellä Suomen alueella¹¹. 1800-luvun osalta suomalaista taikuutta ja kansanuskoa on puolestaan käsitellyt esimerkiksi etnologi Laura Stark lukuisissa tutkimuksissaan¹².

⁶ Fogelström 1985, 300 - 301.

⁷ Ankarloo 1971, 219.

⁸ Ankarloo 1987, 257 - 261.

⁹ Ankarloo 1987, 262.

¹⁰ Fogelström 1985, 292 - 305.

¹¹ Lahti 2016.

¹² Esim. Stark-Arola 1998; Stark 2002 ja 2006.

1.1.2. Aiempi tutkimus

Ruotsin suuria noitavainoja on tutkittu paljon, mutta Malin Matsdotteriin ei aiemmassa tutkimuksessa ole kiinnitetty kovin paljon huomiota. Hänet mainitaan joissakin noitavainoja käsittelevissä tutkimuksissa¹³, mutta juuri hänen kohtaloonsa keskittyvää tutkimusta ei ole aiemmin tehty.

Malin Matsdotteria käsitellään ainakin Emmanuel Linderholmin artikkelissa *De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige. Ett kapitel ur de stora trolldomsprocessernas historia under 1670-talet* (1913), Bengt Ankarloon väitöskirjassa *Trolldomsprocesserna i Sverige* (1971), Per Anders Fogelströmin artikkelissa *Häxorna i Katarina* (1985), Andreas Hellerstedtin artikkelissa *Välkommen kära död! Den offentliga avrättningen och konsten att dö* (2006) sekä Peter Englundin esseessä *Miksi Malin Matsintytär poltettiin?* (2011). Näitä tutkimuksia yhdistää se, että Malin Matsdotteria käsitellään niissä lähinnä vain hänen teloituksensa kautta, ei juurikaan siihen johtaneita tapahtumia tai Malinin aiempaa elämää. Niissä käytetään kuitenkin lähteenä samoja Tukholman noituuskomission pöytäkirjoja, joihin oma tutkielmanikin perustuu.

Esseensä nimestä huolimatta Englundkaan ei keskity nimenomaan Maliniin, vaan pohtii hänen ja muutaman muun noituudesta kuolemaan tuomitun henkilön kohtalon kautta laajemmin noitavainojen syitä. Esseessä kuvataan Malinin teloitusta, mutta ei kerrota hänestä juuri muuta.¹⁴ Myös Hellerstedt kuvaa artikkelissaan Malinin teloitusta. Hän siteeraa *Historiska samlingar* -nimisessä teoksessa vuonna 1822 ilmestynyttä kuvausta Malinin ja Anna Simonsdotter Hackin teloituksesta.¹⁵ Tämä kuvaus löytyy myös Tukholman noituuskomission arkistosta komissioon liittyviä asiakirjoja sisältävästä niteestä¹⁶.

Linderholm puolestaan käsittelee artikkelissaan Malinin teloituksen lisäksi lyhyesti myös Tukholman noituuskomission jäsenten näkemyksiä tuomiosta ja sen perusteluista¹⁷. Fogelström kuvaa Malinin teloitusta artikkelissaan samaan tapaan kuin Englund, Hellerstedt ja Linderholm,

¹³ Linderholm 1913; Ankarloo 1971; Fogelström 1985; Hellerstedt 2006; Englund 2011.

¹⁴ Englund 2011.

¹⁵ Hellerstedt 2006, 18 - 19.

¹⁶ RA KSC, v. 3: 7.8.1676.

¹⁷ Linderholm 1913.

mutta kertoo lisäksi, että Malinia kutsuttiin ”Rumpare-Maliniksi”, ja että hän oli suomalaissyntyinen ja asui Tukholman Mariabergissä.¹⁸

Ankarloon tutkimuksessa Malinista mainitaan puolestaan vain se, että hän oli ainoa Ruotsin suurissa noitavainoissa elävältä poltettu noituudesta tuomittu. Siinä tosin kerrotaan myös toisesta noituudesta syytetystä, laivurinvaimo Anna Persdotterista, joka myös alun perin tuomittiin poltettavaksi elävältä Svean hovioikeudessa. Häntä pidettiin paatuneena ja parantumattomana noitana, koska hän ei tunnustanut vieneensä lapsia Blåkullaan, vaikka lapset todistivat näin tapahtuneen. Anna Persdotter teki kuitenkin tiettyjä myönnytyksiä ennen teloitusta, joten hänet päätettiin lopulta säästää elävänä polttamiselta ja hän sai tavallisen noituudesta tuomitun tuomion eli hänet mestattiin ennen roviolla polttamista.¹⁹

Lisäksi Malin Matsdotteria on populaarihistorian puolella käsitellyt Elisabeth Brenning Tukholman kaupunginmuseon rikollisuuden historiaa käsittelevän näyttelyn pohjalta kirjoittamassaan artikkelissa *En kvinna utan försvar. När Malin Matsdotter brändes levande* (2014). Brenning kuvaa artikkelissaan lyhyesti myös Malinin teloitusta edeltänyttä oikeudenkäyntiä ja hänen perhetaustaansa.²⁰

1.1.3. Puhdasoppisuuden ajan Tukholma

Suurten noitavainojen ajan Ruotsia leimasivat sisäpoliittiset valtataistelut ja uskonnollinen puhdasoppisuus. Noitavainojen alkaessa vuonna 1668 vallassa oli alaikäisen kuninkaan Kaarle XI:n pääosin ylhäisaatelista koostuva holhoojahallitus, jota johti Magnus Gabriel De la Gardie. Nuoren Kaarle XI:n noustua valtaan 1672 De la Gardien johtama ylhäisaateli ja alempi aateli kamppailivat kuninkaan suosiosta ja vaikutusvallasta valtakunnan asioihin. Poliittiset riidat repivät myös Tukholmaa.²¹

Suurvalta-aikana Tukholma kasvoi voimakkaasti; vuosien 1625 - 1675 välisenä aikana Tukholman väkiluku oli viisinkertaistunut noin 8000 asukkaasta noin 40 000 asukkaaseen. Suurten noitavainojen aikaan Ruotsi oli myös sotaa käyvä valtio. Tukholman noitusprosessien alkaessa

¹⁸ Fogelström 1985, 292 - 305.

¹⁹ Ankarloo 1971, 202 - 204.

²⁰ Brenning 2014, 25 - 29.

²¹ Lappalainen 2018, 29 - 30.

vuonna 1675 Ruotsi oli sodassa Saksan, Hollannin ja Tanskan kanssa. Tukholman noitavainojen aika, vuodet 1675 - 1676, olivat Ruotsille pääosin epäonnisia sotavuosia. Ruotsin sotaonne kääntyi vasta vuoden 1676 loppupuolella, samaan aikaan kun noitavainot olivat jo hiipumassa.²²

Suurvalta-ajan Ruotsi oli tiukka sääty-yhteiskunta, jonka talous oli merkantilistisesti säädeltyä. Se oli myös uskonnollisesti suvaitsematon, tiukan luterilainen valtio, jossa kirkko valvoi tarkasti ihmisten moraaliala ja käytöstä. 1600-luvun kuluessa kirkko ja kruunu alkoivat kontrolloida yhä tiukemmin etenkin alamaisten seksuaalimoraalia ja taikauskaisuutta, sillä synnin ja epäjärjestyksen ajateltiin uhkaavan ruotsalaisten asemaa Jumalan valittuna kansana. Vuosisadan lopulla suurvalta oli jo heikkenemässä, kun laajentumissotien kausi oli loppumassa ja laajan valtakunnan koossapitäminen alkoi osoittautua vaikeaksi. Tässä tilanteessa Ruotsin katsottiin pysyvän suurvaltana vain Jumalan armosta, ja noituuden kaltainen syntisyys uhkasi vetää Jumalan vihan koko maan päälle.²³

Puhdasoppisuuden ajan yhteiskunnallisten ihanteiden ja todellisuuden välinen ero oli suuri. Virallisen ideaalin mukaan hyvä alamainen oli nöyrä, Jumalaa pelkäävä ja eli rauhassa ja harmoniassa perheensä, naapureidensa ja koko yhteisönsä kanssa. Todellisuudessa ihmiset kuitenkin riitelivät, syyllistyivät rikoksiin ja väkivallantekoihin ja harjoittivat luvattomia sukupuolisuhteita. Kaikki tämä oli syvässä ristiriidassa kruunun vaatimusten ja kirkon dogmien kanssa.²⁴

1.2. Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet

1.2.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni keskittyy tarkastelemaan hyvin poikkeuksellista elämäntapa-alaa. Malin Matsdotterin teloitus oli noituudesta kuolemaan tuomitulle poikkeuksellinen kuolintapa Ruotsin suurten noitavainojen aikaan. Tavallisempi rangaistus noituudesta olisi ollut tuomitun mestaaminen ja ruumiin polttaminen roviolla. Malinin kohdalla mestaus jätettiin kuitenkin pois ja hän joutui roviolle elävänä. Tutkimuksessani etsin vastauksia siihen, miksi näin tapahtui, ja mitä

²² Fogelstöm 1985, 284 - 286.

²³ Lappalainen 2018, 29 - 32.

²⁴ Lappalainen 2018, 31.

se kertoo Ruotsin valtakunnassa tutkimusaikana vallinneesta mentaliteetista. Miksi Malinin kaltainen paatuneeksi noidaksi katsottu henkilö muodosti niin suuren uhan yhteiskunnallisille arvoille ja normeille, että hänet ainoana noituudesta kuolemaan tuomittuna päätettiin polttaa elävältä?

Tarkastelen tutkimuksessani toisaalta Tukholman noituuskomission pöytäkirjoihin suoraan kirjattuja perusteluja polttotuomiolle, ja toisaalta pyrin analysoimaan Malinin ja hänen perheensä sosiaaliseen asemaan ja elämäntapaan liittyviä syitä, jotka tekivät Malinista niin vaarallisen komission silmissä. Näin pyrin rakentamaan kuvaa siitä, millaisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ihanteita Tukholman noituuskomission edustamat maalliset ja hengelliset esivallat kannattivat 1600-luvun loppupuolen Ruotsin valtakunnassa, ja toisaalta miten rahvas, tässä tapauksessa Malin perheineen, epäonnistui niiden täyttämässä. Millainen oli esivallan silmissä hyvä ja kunniallinen elämäntapa, ja millainen puolestaan syntinen ja tuomittava?

Omassa tutkielmassani suurimmaksi haasteeksi koen sen, miten paljon yksittäisen noituudesta kuolemaan tuomitun naisen tarinan perusteella voidaan sanoa koko aikakauden normeista, arvoista ja ihanteista. Mitä hänen kohtalonsa lopulta kertoo Ruotsin suurten noitavainojen ajan yhteiskunnasta ja kulttuurista? Mikrohistoriallinen tutkimusote sopii kuitenkin hyvin noituuden tutkimukseen, sillä yksittäistapausta tarkastelemalla voidaan tehdä läpileikkaus aikakauden noituususkomuksiin; mitä noituudella tarkoitettiin ja miten sen ajateltiin ilmenevän yhteisössä?

Koska kyseessä on arkistohallinnan maisteriohjelman opinnäytetyö, tarkastelen lisäksi aineistoani, eli Tukholman noituuskomission arkistoa, myös arkistotieteellisestä näkökulmasta käsin. Tässä tarkastelussa keskityn kyseisen aineiston digitointiprojektiin historian tutkijan kannalta. Miten Tukholman noituuskomission arkiston kaltainen tuomiokirja-aineisto soveltuu digitoitavaksi, ja miten digitointi on tehty? Millainen on digitoidun, verkossa saatavilla olevan aineiston käytettävyys? Tavoitteenani on myös vertailla Riksarkivetin digitointitoimintaa ja sen Digitaalinen Forskarsalen -verkkopalvelua Suomen Kansallisarkiston digitointitoimintaan ja Digitaalinen Arkisto-palveluun. Miten arkistoaineistojen digitoimiseen ja kansallisten digitaalisten arkistojen rakentamiseen liittyvät ratkaisut eroavat toisistaan Suomessa ja Ruotsissa, ja kannattaisiko Suomessa kenties ottaa mallia Ruotsin ratkaisuksista?

1.2.2. Tutkimuksen käsitteelliset lähtökohdat

Tutkimukseni tärkeimpiä käsitteitä on *noituus*. Noituus ymmärretään useimmiten ihmisen oletetuksi yliluonnolliseksi voimaksi vahingoittaa toisia. Noituuteen liittyy läheisesti myös *taikuuden* käsite, jonka puolestaan ajatellaan tarkoittavan magian avulla tapahtuvaa suojaamista ja parantamista. Noituus ja taikuus ovat kuitenkin molemmat tutkijoiden luomia kategorisointeja, jotka eivät välttämättä käy täysin yksiin menneisyyden ihmisten luokittelujen kanssa. Käytännössä noituuden ja taikuuden välinen raja ei ollut yksiselitteinen, vaan tulkinta maagisen teon luonteesta vaihteli tapauksesta riippuen.²⁵

Uuden ajan alun oppineiston keskuudessa magian puolestaan katsottiin jakautuvan *luonnolliseen magiaan* ja *demoniseen magiaan*. Luonnollisessa magiassa tavoitteena oli salatun tiedon paljastaminen käyttäen hyväksi luonnon omia menetelmiä ja voimia, kun taas demonisessa magiassa oli kyse kielletyn tiedon hankkimisesta paholaisen avulla. Raja luonnollisen ja demonisen magian välillä oli kuitenkin liukuva, aivan kuten taikuuden ja noituudenkin välinen raja.²⁶

1600-luvun Ruotsissa noituuteen katsottiin kuuluvan useita eri alalajeja. *Förgörning* eli *maleficium* oli yläkäsite, joka tarkoitti maagisin keinoin tapahtuvaa fyysistä vahingoittamista. Sen alakäsitteitä olivat *förgiftning* ja *trolldom*.²⁷ *Trolldom* käsitettiin jonkin pahantahtoisen voiman avulla tapahtuvaksi noitumiseksi²⁸, ja nimenomaan tätä käsitettä käytetään myös oikeusistuinten pöytäkirjoissa suurten noitavainojen ja Blåkulla-matkojen yhteydessä²⁹. Alun perin näiden kahden käsitteen välille ei ilmeisesti tehty mitään selkeää eroa, mutta 1600- ja 1700-luvulla *förgiftning* liitettiin yhä useammin ruoka-aineiden ja juoman avulla tapahtuvaan myrkyttämiseen³⁰.

Taikuuteen kuuluivat kaikki muut maagiset aktiviteetit, kuten magian avulla parantaminen, *spådom* eli ennustaminen tai tietäjän toimi, *signeri* eli sanamagia (loitsiminen) ja *lövjeri* eli taikomisen esineellinen puoli, jossa voitiin käyttää hyväksi esimerkiksi kirkkomaan multaa tai öylättejä. Ei-vahingoittavaan magiaan viitattaessa voitiin käyttää myös yleistermiä *vidskepelse* eli

²⁵ Eilola 2003, 50; Eilola & Einonen 2009, 189.

²⁶ Eilola 2003, 54; Eilola & Einonen 2009, 206.

²⁷ Eilola 2003, 56 - 58.

²⁸ Eilola 2003, 58.

²⁹ RA KSC v. 1 - 6.

³⁰ Eilola 2003, 57.

taikausko, joka piti sisällään kaikenlaisen puhdasoppisen luterilaisuuden näkökulmasta taikauskoisen toiminnan.³¹

Sekä noituus että taikuus olivat 1600-luvun Ruotsissa rikoksia. Alun perin Ruotsin keskiaikaisissa maakuntalaeissa vain noituuden harjoittaminen oli rikollista toimintaa, mutta 1200-luvulta alkaen myös taikuus kriminalisoitiin.³² 1350-luvulta peräisin olevassa Maunu Eerikinpojan kaupunginlaissa noituudesta oli määrätty kuolemantuomio, jos sillä oli aiheutettu kuolema tai vakavaa vahinkoa, ja sakkoja, jos vahingot olivat lievempiä. Noituudesta epäilty saattoi myös vapauttaa itsensä syytöksistä, jos hän löysi tarpeeksi myötävannoja vannomaan syyttömyytensä puolesta.³³ Uskonpuhdistuksen ja luterilaisen uskon omaksumisen myötä Ruotsissa alettiin 1500 - 1600-luvulla painottaa myös Raamatusta löytyviä noituuden ja taikuuden kieltäviä kohtia³⁴. Noituuden kriminalisoiva kohta poistettiin laista vasta vuonna 1779³⁵.

Suurten noitavainojen aikaan *maleficium* oli paholaisliiton ja lasten Blåkullaan viemisen jälkeen yleisin rikosnimike noituustapauksissa. Tällöin *maleficium*-käsitteen luonne ja sisältö oli kuitenkin muuttunut; fyysisen vahingoittamisen lisäksi kyse oli myös Blåkullaan vietyjen lasten sielujen vahingoittumisesta. Oikeuden pöytäkirjoissa *maleficium* yhdistettiin säännönmukaisesti Blåkulla-matkoihin.³⁶

Eräs suurten noitavainojen ja Blåkulla-matkojen yhteydessä esiintynyt *maleficiumin* muoto oli *maleficium taciturnitatis*, joka tarkoitti sitä, että noituudesta syytetty kykeni paholaisen avulla kestämään kidutuksen tunnustamatta. Suurten noitavainojen aikana *maleficium taciturnitatis* sai myös muotoja, joissa paholainen pakotti syytetyn olemaan tunnustamatta sen sijaan, että syytetty olisi itse pyytänyt paholaista apuun. Tuolloin vallitseva suuntaus oli järjestää kaikki maaginen toiminta *maleficium*-otsakkeen alle, jotta olisi voitu käyttää siihen sovellettavia ankarampia rangaistuksia.³⁷

³¹ Eilola 2003, 56; Lahti 2016, 27 - 28.

³² Ankarloo 1987, 248.

³³ Eilola 2003, 56.

³⁴ Eilola 2003, 94.

³⁵ Eilola 2003, 56.

³⁶ Ankarloo 1971, 228.

³⁷ Ankarloo 1971, 229 - 230.

1.3. Lähdeaineisto ja tutkimusmenetelmä

1.3.1. Tukholman noituuskomission pöytäkirjat

Tutkimuksen lähdeaineistona käytän Tukholman noituuskomission pöytäkirjoja. Näihin pöytäkirjoihin kirjuri kirjasi oikeusistuntojen aikana istuntojen kulun, kuulustelut, todistajanlausunnot, tuomarien neuvottelut ja äänestykset, tuomiot sekä toisinaan myös kuvauksia teloitusten ja muiden rangaistusten täytäntöönpanosta. Pöytäkirjojen teksti on kirjoitettu osittain narratiivin muotoon, osittain se puolestaan etenee oikeuden ja kuulusteltavan välisenä dialogina kysymys-vastaus-muodossa.³⁸

Tukholman noituuskomission pöytäkirjat ovat siis oikeusistuimen tarpeisiin laadittua tuomiokirja-aineistoa. Yleensä tuomiokirjoilla tarkoitetaan kihlakunnan-, raastuvan-, kämnerin-, laamannintai hovioikeuden pöytäkirjoja 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin saakka. Tätä myöhäisempiä pöytäkirjoja nimitetään yksinkertaisesti oikeuspöytäkirjoiksi.³⁹ Tukholman noituuskomissio oli väliaikainen erikoistuomioistuim, joka ei kuulunut normaaliin alioikeuksista, laamanninoikeudesta, hovioikeudesta ja oikeusrevisioista koostuvaan oikeusastejärjestelmään. Noituuskomissiot eivät kuitenkaan olleet siinä mielessä ainutlaatuisia, että väliaikaisia komissioita perustettiin tarpeen tullen muutenkin tutkimaan esimerkiksi rikosasioita. Vaikka komissiot olivat suhteellisen itsenäisiä, ne toimivat myös läheisessä yhteistyössä vakinaisen oikeusastejärjestelmän kanssa; ne saattoivat esimerkiksi siirtää niille kuulumattomia tapauksia tavallisten oikeusistuinten tutkittavaksi.⁴⁰ Normaaliin oikeusastehierarkiaan kuulumattomuudesta huolimatta Tukholman noituuskomission pöytäkirjat ovat luonteeltaan samanlaisia kuin tavallisten oikeusistuintenkin tuottamat pöytäkirjat. Tavallisista tuomiokirjoista ne eroavat siinä, että ne käsittelevät vain noituustapauksia.

Tuomiokirjatutkimukseen on 1990-luvulta lähtien tullut uusia näkökulmia ja tuomiokirjoja lähdeaineistona hyödyntävien tutkimusten määrä on kasvanut. Suurin muutos tuomiokirjojen käytössä on ollut painopisteen siirtyminen laajoja rakenteita kartoittavista kvantitatiivisista tutkimuksista syvällisempään analyysiin perustuvaan, ajallisesti ja paikallisesti tarkemmin

³⁸ RA KSC v. 1 - 6.

³⁹ Virrankoski 1970, 118.

⁴⁰ Lennersand 1999, 33 - 36.

rajattuun laadulliseen tutkimukseen, jota oma tutkielmanikin edustaa. Uudemmissa tutkimuksissa tutkimuskohteiksi ovat nousseet entistä enemmän toimijuus, sosiaaliset verkostot ja maailmankuvat.⁴¹

Vielä 1990-luvulla tuomiokirjatutkimus keskittyi erityisesti makrotason rakenteiden tutkimiseen ja ihmisten toimijuus ja laadullinen tutkimusote jäivät pienemmälle huomiolle. Vuosikymmenen kuluessa kvantitatiivisesti ja numeraalisesti luokitellun aineiston merkitys kuitenkin väheni, ja laadullisempi tutkimusote alkoi vallata alaa. 1990-luvun loppua kohden tuomiokirjatutkimuksesta tuli entistä monitieteellisempää ja siinä alettiin soveltaa entistä enemmän historian lähitieteiden menetelmiä ja käsitteitä. Yhden rikostyyppin tai ”erikoistapausten” tutkimisen sijaan tuomiokirjatutkimuksessa on alettu painottaa enemmän aikakauden kokonaisuuden ymmärtämistä.⁴²

Uusina näkökulmina tuomiokirjatutkimukseen ovat nousseet sukupuolihistorialliset ja mikrohistorialliset lähestymistavat, joita yhdistää yksilöiden toimijuuden tutkiminen. Tutkimuskohteiksi ovat entistä vahvemmin nousseet myös paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja kulttuuri yleisemminkin. Lisäksi esille on noussut mentaliteettihistoriallinen näkökulma, joka on saanut vaikutteita kulttuurin- ja perinteetutkimuksesta sekä oikeus-, talous- ja yhteiskuntatieteistä. Kaiken kaikkiaan tuomiokirjatutkimus on 1990-2000-luvuilla muuttunut menetelmiltään ja näkökulmiltaan monimuotoisemmaksi ja monitieteellisemmäksi, kuten koko historian tutkimuksen kenttä muutenkin. Tulkintojen merkitys on korostunut yhden totuuden etsimisen sijaan.⁴³

Tukholman noituuskomission pöytäkirjoihin pätevät samat lähdekriittiset haasteet, joita on aikaisemminkin tuotu esiin tuomiokirjojen kohdalla. Käytettäessä tuomiokirjoja lähteenä on tärkeää ymmärtää niiden luonne ja synty tapa rikostapausten yhteydessä käytyjen oikeusprosessien tuotoksena⁴⁴.

Tuomiokirjan tekstiä voidaan lähestyä narratiivisesta näkökulmasta, jossa koko muistiin kirjattu oikeudenkäynti nähdään narratiivina ja kirjuri sen kertojana. Kirjurilla oli tärkeä rooli; kaikki

⁴¹ Karonen 2007, 25 - 27.

⁴² Karonen 2007, 27 - 31.

⁴³ Karonen 2007, 31 - 35.

⁴⁴ Eilola 2003, Lahti 2016, 34.

tuomiokirjasta nousevat äänet ovat suodattuneet hänen maailmankuvansa ja kirjaamisensa läpi. Kirjuri vaikutti tekstiin monin tavoin, esimerkiksi tapahtumien kirjaamistarkkuuteen, virheisiin ja tiivistyksiin tapahtumakuluissa sekä mahdollisten keskeytysten aiheuttamiin muutoksiin. Tuomiokirjoista esiin nouseviin äänin ovat voineet vaikuttaa myös muista kulttuurisista konteksteista tutut narratiivit, joiden kautta tarinoita on totuttu kertomaan ja kuuntelemaan. Esimerkiksi paholaiseen liittyvät narratiivit ovat voineet levitä oppineiden teksteistä kansanuskomuksiin ja suulliseen perinteeseen.⁴⁵

Tutkijoilla on erilaisia käsityksiä siitä, missä määrin tuomiokirjojen eri äänet kuvastavat sitä, mitä oikeudenkäynnissä todella sanottiin ja missä määrin ne ovat kirjurin rakentamia. Esimerkiksi eräät Etelä-Saksan noitaoikeudenkäyntien tuomiokirjoja tutkineet historiantutkijat ovat sitä mieltä, että syytettyjen tunnustukset niissä ovat kirjurin konstruoimia. Toisaalta esimerkiksi Englannin ja Uuden Englannin noitaoikeudenkäyntejä tutkineen Malcolm Gaskillin ja Skotlannin ja Pohjois-Norjan noitaoikeudenkäyntejä tukineen Liv-Helene Willumsenin näkemyksen mukaan tuomiokirjoihin kirjatut syytettyjen lausunnot kuvaavat melko tarkasti heidän todellista puhettaan, ja ne antavat tietoa heidän psyykkisestä ja mentaalista maailmastaan ja samalla koko aikakauden yleisestä mentaliteetista.⁴⁶

Tukholman noituuskomission pöytäkirjat ovat alkuperäisiä, kirjurin oikeusistunnon aikana kirjoittamia konseptituomiokirjoja. Renovoiduista eli puhtaaksikirjoitetuista tuomiokirjoista ne eroavat siinä, että niihin on kirjattu kaikki oikeudessa käsitellyt tapaukset. Hovioikeuteen lähetetyt renovoidut pöytäkirjat puolestaan kirjoitettiin tietyn kaavan mukaan, mikä tarkoitti sitä, että niistä jätettiin joitain asioita pois. Oleellista oli kirjata niihin sellaiset seikat, jotka edesauttoivat tuomioiden pitävyyttä hovioikeudessa. Konseptituomiokirjat ovat siis oikeusistunnossa syntyneinä alkuperäisdokumentteina tietosisällöltään rikkaampi ja monipuolisempi lähdeaineisto tutkijalle kuin renovoidut tuomiokirjat, koska rikostapaukset, niiden taustat ja niihin liittyvät ihmiset on kirjattu seikkaperäisemmin eikä niistä ole jätetty tapauksia pois.⁴⁷

Tukholman noituuskomission arkisto on digitoitu ja se löytyy Rikskarkivetin verkkosivuilta. Arkisto koostuu kuudesta niteestä. Niistä kaksi ensimmäistä (vol. 1 ja 2) sisältävät komission

⁴⁵ Willumsen 2013, 32 - 34.

⁴⁶ Willumsen 2013, 35.

⁴⁷ Lahti 2016, 35.

pöytäkirjoja vuosilta 1676 - 1677 ja kolmas nide (vol. 3) muita komission toimintaan liittyviä asiakirjoja. Neljäs nide (vol. 4) koostuu lähinnä alikomissioina toimineiden alioikeuksien eli kämnerinoikeuksien pöytäkirjoista vuodelta 1676. Viides nide (vol. 5) on erillinen, Gävlen kirkkoherra Fonteliuksen vaimoon kohdistuneita noituussyytöksiä käsittelevä kokonaisuus ja kuudes nide (vol. 6) puolestaan sisältää Tukholman St. Claran seurakunnan lukkarin kertomuksen noituustapauksista, kuninkaalle lähetettyjä kertomuksia ja kirjoituksia sekä komission laatimia selostuksia ja tuomioita vuosilta 1676 - 1677.⁴⁸

Kirkkoherra Fonteliuksen vaimoa koskevan niteen olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle, koska kyseessä on vain tätä yhtä noituustapausta käsittelevä kokonaisuus, ja Malin Matsdotter ei esiinny siinä. Varsinaisen Tukholman noituuskomission arkiston lisäksi Riksarkivetissa on myös nide, joka sisältää Tukholman Södermalmilla Katarinan kirkossa vuosina 1675 - 1676 kokoontuneen aiemman komission pöytäkirjat, mutta tästä niteestä ei löytynyt Malin Matsdotteria koskevia tietoja⁴⁹.

1.3.2. Tuomiokirjat digitoinnin kohteena

Tukholman noituuskomission arkiston digitointi on yksi esimerkki digitointiprojekteista, joita Riksarkivetin Svensk Arkivinformatiön (SVAR) -osasto on tehnyt. SVAR vastaa Riksarkivetin digitointitoiminnasta, ja sen tehtävänä on tuoda Riksarkivetin aineistoa yleisesti tutkijoiden ja muun yleisön saataville verkkosivujen Digitala Forskarsalen -palvelun kautta. Aikaisemmin palvelu oli maksullinen ja tilauspohjainen (lukuun ottamatta yliopistoja ja muita korkeakouluja, yleisiä kirjastoja ja koululaitosta), mutta 1.2.2018 se muuttui maksuttomaksi kaikille.⁵⁰

Suomen Kansallisarkiston Digitaaliarkistoon verrattuna Digitala Forskarsalen -palvelua voi pitää käyttäjälähtöisempänä. Digitala Forskarsalenin hakutoiminto on huomattavasti käyttäjäystävällisempi kuin Digitaaliarkistossa, ja sillä on helpompi löytää haluamansa asiakirjat. Ensin mainittu hakupalvelu on laajempi ja kattavampi; arkistoaineistoa voi etsiä esimerkiksi arkiston, henkilön, aihealueen tai yksittäisen tiedoston tunnistenumeron mukaan tai vapaatekstihauulla. Kaikista näistä vaihtoehdoista aukeaa oma hakunäkymänsä, josta voi vielä

⁴⁸ RA KSC v. 1 - 6.

⁴⁹ RA KSK v. 1.

⁵⁰ Riksarkivet, Digitala Forskarsalen.

tarkemmin rajata kiinnostuksenkohteitaan. Tämän lisäksi palvelussa on vielä erikoishaku, jolla voi hakea asiakirjoja tietyistä aineistokokoelmista ja tietokannoista.⁵¹

Digitaaliarkiston hakutoiminnon heikkoutena puolestaan on se, että se muodostuu vain yhdestä yksinkertaisesta vapaasanahakukentästä, jolla ei välttämättä löydä kaikkea haluamaansa aineistoa. Tämän lisäksi aineistoa on mahdollista hakea myös Digitaaliarkiston aakkosellisen puunäkymän avulla, johon on listattu ne arkistonmuodostajat, joiden aineistoa on digitoitu.⁵² Tämä on kuitenkin kovin kömpelö hakutapa verrattuna Riksarkivetin verkkopalvelun monipuoliseen ja selkeään hakutoimintoon. Suomen Digitaaliarkisto on siis kehitetty Kansallisarkiston luokitteluista lähtien, Digital Forskarsalen puolestaan käytettävyyden edellä. Hyvä puoli molemmissa palveluissa on se, että niissä on mahdollisuus tallentaa kuvatiedostoja omalle tietokoneelle myöhempää käyttöä varten. Tämä on kätevää esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa ei ole käytettävissä verkkoyhteyttä⁵³.

Suomen Kansallisarkistossa digitointia koskien on yleensä ottaen valittu melko erilainen linja kuin Riksarkivetissa. Suomessa digitointi on ollut aikaisemmin määrällisesti vaatimattomampaa, ja digitointitoimintaan suunnatun panostuksen suhteellinen vähäisyys näkyy ehkä myös Digitaaliarkiston heikompana käytettävyytenä. Ruotsissa digitointia on puolestaan lähdetty tekemään systemaattisemmin ja suuremmalla volyymilla. Ruotsin Fränstassa sijaitseekin Euroopan suurin digitointikeskus, Mediakonverteringscentrum (MKC). Siellä digitoidaan noin 15 miljoonaa kuvatiedostoa vuosittain, kun taas Suomessa esimerkiksi Kansallisarkiston vuoden 2009 digitointihankkeessa digitointiin noin 3,7 miljoonaa tiedostoa ja vuoden 2010 hankkeessa noin 5,5 miljoonaa tiedostoa. Tämä näkyy myös verkkopalveluissa saatavilla olevan aineiston määrässä, joka on Riksarkivetin verkkopalvelussa jonkin verran suurempi kuin Digitaaliarkistossa.⁵⁴

Suomessakin digitoinnin volyymi on kuitenkin kasvanut viime vuosina. Vuonna 2017 voimaan tullut Suomen arkistolain muutos mullisti kertaheitolla Kansallisarkiston strategian arkistoaineiston pysyvissäilytyksestä. Uuden arkistolain mukaan Kansallisarkisto voi nykyään

⁵¹ Riksarkivet, Digitala Forskarsalen; Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto.

⁵² Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto.

⁵³ Riksarkivet, Digitala Forskarsalen; Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto.

⁵⁴ Digitala Forskarsalen: yli 100 miljoonaa kuvatiedostoa, Digitaaliarkisto: 74 miljoonaa kuvatiedostoa (tilanne tammikuussa 2019). Riksarkivet, Digitala Forskarsalen; Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto.

tietyin kriteerein säilyttää asiakirjoja pelkästään digitaalisessa muodossa ja hävittää alkuperäiset paperiset dokumentit⁵⁵. Kansallisarkiston uuden strategian tavoitteena onkin jatkossa säilyttää uudet viranomaisaineistot ensisijaisesti sähköisessä muodossa, ja viranomaisarkistot on tarkoitus siirtää Kansallisarkistoon pääsääntöisesti digitaalisena⁵⁶. Tämä merkitsee siis suurta muutosta aikaisempaan tilanteeseen verrattuna, jolloin asiakirjojen pysyvässä säilytys analogisena oli normi. Samalla se merkitsee digitointityön määrän kasvua Suomessa, sillä kaikki analogisessa muodossa olevat Kansallisarkistoon siirrettävät viranomaisaineistot täytyy siis digitoida.

Riksarkivetin voidaan katsoa olevan jossain määrin Suomen Kansallisarkistoa edellä digitointitoiminnassa ja digitoidun aineiston saataville asettamisessa. Etenkin Riksarkivetin Digitala Forskarsalen -verkkopalvelun ominaisuudet vastaavat käyttäjien tarpeisiin huomattavasti paremmin kuin Digitaaliarkiston, jonka kehittäminen tuntuu pysähtyneen paikoilleen. Digitaaliarkiston kehittämisessä voitaisiinkin ottaa mallia Digitala Forskarsalenin käyttöliittymästä, joka mahdollistaa monipuolisten ja hyvin kohdennettujen hakujen tekemisen, ja helpottaa siten haluttujen aineistojen löytämistä.

1.3.3. Mikrohistoriallinen lähestymistapa

Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessani käytän mikrohistoriallista lähestymistapaa. Yhtenä tärkeimmistä mikrohistoriallisen tutkimusmenetelmän kehittäjistä pidetään italialaista Carlo Ginzburgia, joka on useissa tutkimuksissaan hyödyntänyt tätä lähestymistapaa⁵⁷. Ginzburgin mukaan mikrohistoriallisen lähitarkastelun avulla voidaan historiallisesta tapahtumasta tai prosessista havaita jotain, joka kokonaisuutta tarkasteltaessa jäisi huomaamatta⁵⁸.

Käsitteen *mikrohistoria* tekivät 1970-luvulla tunnetuksi italialaiset historioitsijat, Ginzburgin ohella erityisesti Giovanni Levi, vaikka termi oli satunnaisesti esiintynyt historian tutkimuksessa jo sitä ennen⁵⁹. Tyypillistä mikrohistorialle on se, että siinä ihmistä kuvataan pienyhteisössään ja näkökulma liittyy elämän yksityiseen sfääriin. Mikrohistoria onkin nostanut tutkimuskohteeksi entistä vahvemmin tavalliset ihmiset ja sosiaalisten suhteiden verkostot.⁶⁰ Pyrkimyksenä on

⁵⁵ Finlex 1146/2016.

⁵⁶ Hirvonen 2017.

⁵⁷ Ks. esim. Ginzburg 2007.

⁵⁸ Ginzburg 1996, 185.

⁵⁹ Peltonen 2006, 149 - 150.

⁶⁰ Heikkinen 1993, 21 - 23.

ymmärtää ihmistä hänen omista lähtökohdistaan, elämänehdoistaan ja elämäkokonaisuudestaan käsin⁶¹.

Tutkimuskohteen koon pienuuden on usein ajateltu olevan mikrohistoriaa määrittävä tekijä, mutta oleellisempaa mikrohistoriallisessa tutkimusotteessa on tarkastelutavan konkreettisuus. Lähteiden käytössä mikrohistoriallinen tutkimusote korostaa lähteiden ominaislaatua; lähteille on osattava esittää oikeanlaisia kysymyksiä, sillä niitä ei voi pakottaa vastaamaan ennalta määrättyihin kysymyksiin. Tarvittaessa on keksittävä uusia, parempia kysymyksiä. Menneisyyttä tutkitaan siis sen omilla ehdoilla, yrittämättä pakottaa sitä teoreettisten ennakko-oletusten muottiin. Samalla anakronismin vaara vähenee, mitä voi pitää yhtenä mikrohistoriallisen tutkimusotteen etuna.⁶²

Tähän liittyy myös mikrohistorian yhteydessä usein mainittu *abduktion* käsite. Abduktiolla tarkoitetaan mikrohistorian piirissä sitä, että tutkimuksessa lähdetään liikkeelle tosiasioista ilman että mielessä olisi heti valmiina jokin tutkimuksen tekoa ohjaava teoria⁶³. Tutkija kuuntelee lähteitään, seuraa niiden antamia vihjeitä ja keksii hypoteeseja niiden pohjalta. Abduktioon rinnastuu Ginzburgin käyttämä *johtolankametodi*. Siinä pienten, näennäisesti merkityksettömien vihjeiden avulla pyritään päättelemään jotain niitä ympäröivästä laajemmasta todellisuudesta.⁶⁴

Mikrohistoriassa käytetään yleensä melko suppeaa lähdeaineistoa, johon pureudutaan syvästi perusteellisen ja intensiivisen analyysin, lähteiden tarkan lähiluvun, ”rivien välistä” lukemisen ja tulkinnan kautta. Usein mikrohistoriassa on käytetty lähteitä, joita historian tutkimuksessa pitkään väheksyttiin niiden subjektivisuuden ja kulttuurisidonnaisten ”vääristyminen” takia, kuten muistitietoa, yksityiskirjeitä ja päiväkirjoja. Lähteiden ei kuitenkaan tarvitse olla uusia ja ennen lukemattomia, vaan uudenlaisen tulkinnan avulla niistä voidaan saada uutta tietoa.⁶⁵

Mikrohistoriaan kuuluu ongelmakeskeisyys ja rutiininomaisesti nähdyn paikallisen ja yleisen suhteen kyseenalaistaminen sekä tutkimuskohteen määräytyminen totutusta poikkeavalla tavalla. Mikrohistoriassa on usein keskitytty tavanomaisesta poikkeaviin tapauksiin, esimerkiksi rikokseen, kapinaan tai pitkäaikaiseen riitajuttuun. Ajatuksena on, että tällaisissa tavanomaisesta

⁶¹ Heikkinen 1993, 42.

⁶² Elomaa 2001, 61 - 62.

⁶³ Heikkinen 1993, 27.

⁶⁴ Elomaa 2001, 63 - 64.

⁶⁵ Elomaa 2001, 61 - 63.

poikkeavissa tilanteissa voi tulla näkyville sellaisia rakenteita, tapoja ja ajattelumalleja, joita ei tavallisesti kirjata näkyville, koska ne koetaan niin itsestään selviksi, hyväksytyiksi ja jokapäiväisiksi.⁶⁶ Poikkeuksellisen tutkiminen tekee näkyväksi myös normaalin, tavallisen ja sallitun rajat, jotka muuten pysyvät näkymättöminä. Tähän liittyy myös italialaisen historiantutkijan Edoardo Grendin kehittämä *poikkeuksellisen tyyppillisen* käsite. Mikrohistoriassa on puhuttu myös *tyypillisistä poikkeuksista* ja *normaaleista poikkeuksista*. Kaikkien näiden käsitteiden avulla on pyritty tuomaan esiin, että poikkeuksellisen ja tyyppillisen välinen raja on usein hyvin liukuva.⁶⁷

Mikrohistorialliset tutkimukset voivat myös laajentaa käsitystä siitä, mikä on ollut mahdollista jonakin tietynä aikakautena. Tästä hyvä esimerkki on Ginzburgin kuuluisa teos *Juusto ja madot*⁶⁸, jossa hän kuvaa 1500-luvun Italiassa eläneen mylläri Menocchion aikakauden normeista poikkeavaa ajatus- ja uskomusmaailmaa inkvisition pöytäkirjojen pohjalta. *Juusto ja madot* muutti aiempaa vallitsevaa käsitystä siitä, että skeptisismi, panteismi tai ateismi olisivat olleet tuon ajan Euroopassa mahdollisia vain harvoille oppineille eikä tavallisen rahvaan edustajille kuten Menocchiolle.⁶⁹

Ginzburg on käyttänyt mikrohistoriallista lähestymistapaa myös tutkiessaan noitaoikeudenkäyntejä teoksissaan *The Night Battles* (1983) ja *Ecstasies - Deciphering the witches' sabbath* (1992). Näissä teoksissa hän käsittelee noituuteen liittyviä kansanuskomuksia uuden ajan alun Euroopassa käyttäen lähteenään inkvisition kuulustelupöytäkirjoja.⁷⁰

Ginzburgin mukaan mikrohistorian suurin vaikeus ja samalla suurin voimavara on se, että mikrohistoriallisella tutkimusmetodilla saavutettuja tuloksia ei voida automaattisesti yleistää makrohistorian puolelle ja päinvastoin; makrohistorian tutkimustulokset eivät välttämättä päde mikrohistoriallisessa kontekstissa. Toisaalta mikrohistoriallisen lähestymistavan avulla voidaan yhdenkin poikkeuksellisen ihmisen sekä hänen lähipiirinsä ja paikallisyhteisönsä elämää

⁶⁶ Peltonen 2010, 138.

⁶⁷ Elomaa 2001, 71.

⁶⁸ Ginzburg 1976 / 2007.

⁶⁹ Zemon Davis 1996, 13.

⁷⁰ Ginzburg 1983; Ginzburg 1992.

tarkastelemalla tavoittaa jotain olennaista, joka laajemmalla, makrohistoriallisemmalla tutkimusotteella jäisi piiloon.⁷¹

Valinta käyttää mikrohistoriallisen lähestymistapaa tutkielmassani määräytyi pitkälti tutkimani aiheen perusteella. Ruotsin suurista noitavainoista ja Tukholman osuudesta niissä on kirjoitettu aiemmin useita yleisesityksiä, mutta itse keskityn Malin Matsdotterin elämään ja kuolemaan, joten mikrohistoriallinen tutkimusote oli luonteva valinta tarkasti rajatun aiheen ja henkilöhistoriallisen lähestymistavan vuoksi.

Vaikka kaikki tässä tutkimuksessa esiintyvät henkilöt ovat kuolleet jo vuosisatoja sitten, mikrohistoriallista tutkimusta tehdessä on hyvä pohtia siinä esiintyvien henkilöiden elämän tutkimista myös eettiseltä kannalta. Miten tehdä tutkimuksessa oikeutta menneisyyden ihmisille, joiden elämään liittyi arkaluontoisena pidettyjä asioita, kuten rikollisuutta, eläimeen sekaantumista tai perheen sisäisiä riitoja? Esimodernina aikana eläneiden ihmisten henkilötietojen käytöstä ei ole olemassa yhtä selviä eettisiä suuntaviivoja kuin lähihistorian tutkimuksessa, jossa lainsäädäntö ohjaa tutkijaa. Koska lainsäädäntö ei suoraan määrää mitään esimodernin ajan ihmisistä kirjoittamisesta, joutuu tutkija tekemään tutkimuseettiset valintansa itsenäisesti. Kauan sitten kuolleiden ihmisten elämän tutkimiseen liittyy tiettyjä eettisiä haasteita. Heiltä ei esimerkiksi voi pyytää lupaa tutkimuksen tekemiseen eikä heillä ole mahdollisuutta esittää eriäviä näkemyksiä tutkijan tulkinnoista.⁷²

Henkilöiden nimien mainitseminen tutkimuksessa voi myös leimata heitä tai heidän jälkeläisiään, etenkin pienessä paikallisyhteisössä tai harvinaisen tai helposti tunnistettavissa olevan sukunimen kohdalla⁷³. Yhteen henkilöön keskittyvän mikrohistoriallisen tutkimuksen tekeminen olisi kuitenkin vaikeaa mainitsematta keskushenkilön nimeä, joten olen pitänyt perusteltuna kirjoittaa Malin Matsdotterista ja muista tämän tutkimuksen henkilöistä omilla nimillään. Koska Malinista on kirjoitettu aiemmassakin Ruotsin suuria noitavainoja käsittelevässä tutkimuksesta, hänet olisi erittäin helppo tunnistaa tästä tutkimuksesta nimettömänäkin. Kaiken kaikkiaan en siis ole nähnyt tutkimuksessa esiintyvien henkilöiden anonymisointia järkevänä.

⁷¹ Ginzburg 1996, 193 - 194.

⁷² Frigren 2017, 52.

⁷³ Frigren 2017, 53.

2. Kuka oli Malin Matsdotter?

2.1. Syntyperä ja perhesuhteet

Malin Matsdotter joutui oikeuteen noituudesta syytettynä ensimmäisen kerran toukokuun alussa vuonna 1676 Södermalmin kämnerinoikeudessa⁷⁴, joka toimi Tukholman noituuskomission alikomissiona noitavainojen aikana⁷⁵. Nuori piika Elisabeth Carlsdotter syytti Malinin vievän omia tyttäriään Annika Erichsdotteria ja Maria Erichsdotteria Blåkullaan. Siellä Malin Elisabethin todistuksen mukaan lypsi lehmiä, valmisti juustoa ja kirnusi voita. Samaa todisti kanslisti ja kirkkoisäntä Trippelfussin suomalaissyntyinen piika Margareta Matsdotter. Alikomissio katsoi Malinin syyllistyneen noituuteen ja tuomitsi hänet roviolla poltettavaksi.⁷⁶ Sitten tuomio alistettiin varsinaiselle noituuskomissiolle, jossa tapauksen käsittely jatkui saman vuoden heinäkuussa⁷⁷. Noituuskomissio piti voimassa Malinin kuolemantuomion⁷⁸ ja tuomio pantiin täytäntöön 5.8.1676.⁷⁹

Malin oli kotoisin Ruotsin valtakunnan itäosasta, nykyisen Suomen alueelta Pohjanmaalta, josta hän oli 21-vuotiaana muuttanut Tukholmaan. Tukholmassa hän oli avioitunut kaupunginvartija Erich Nilssonin kanssa, ja he olivat saaneet kaksi tytärtä, Annika ja Maria Erichsdotterin. Malin ja Erich olivat olleet naimisissa 30 vuotta, kunnes Erich oli seitsemän vuotta ennen Malinin oikeudenkäyntiä tuomittu kuolemaan eläimeen sekaantumisesta ja teloitettu. Puolitoista vuotta miehensä kuoleman jälkeen Malin oli avioitunut uudelleen, mutta hänen toinen aviomiehensä Anders Arendtsson oli ilmeisesti myös kuollut ennen noituusoikeudenkäyntiä.⁸⁰ Oikeudenkäynnin aikaan Malin oli 60-vuotias⁸¹.

Malin elätti itsensä pitämällä yleistä saunaa ja toimimalla kättilönä Tukholman suomenkielisen väestön keskuudessa⁸². Pöytäkirjojen perusteella jää epäselväksi, asuiko hänen tyttärensä Maria

⁷⁴ RA KSC v. 4: 3.-6.5.1676.

⁷⁵ Ankarloo 1971, 194 - 195.

⁷⁶ RA KSC v. 4: 3.-6.5.1676.

⁷⁷ RA KSC v. 1: 12.7.1676.

⁷⁸ RA KSC v. 2: 27.7.1676.

⁷⁹ RA KSC v. 3: 7.8.1676.

⁸⁰ RA KSC v. 4: 3.5.1676; RA KSC v. 1: 12.7.1676.

⁸¹ RA KSC v. 2: 12.7.1676. Komission kuninkaalle lähettämässä kertomuksessa Matsdotterin iäksi mainitaan 66 vuotta, mutta lienee todennäköisempää, että komission alkuperäisessä pöytäkirjassa oleva 60 vuotta on hänen oikea ikänsä; vrt. RA KSC v. 6 (ei päiväystä).

⁸² RA KSC v. 4: 3.5.1676.

äitinsä luona vai oliko hän piikana jossain muualla. Saattaa olla, että Maria oli aiemmin palvellut piikana ja palannut sitten kotiin pyörittämään saunaa yhdessä äitinsä kanssa.⁸³ Malinin toinen tytär, Annika, puolestaan toimi piikana kankaankutoja Erich Jöranssonin luona. Malinin oikeudenkäynnin aikaan Annika oli 20- ja Maria 19-vuotias.⁸⁴

Äidinkieleltään Malin oli suomenkielinen⁸⁵, joten hän lienee ollut kotoisin joltakin Pohjanmaan suomenkieliseltä alueelta. Suomenkielisen alkuperänsä takia hänen oikea nimensäkään tuskin on ollut Malin Matsdotter, vaan ehkä pikemminkin Maalin Matintytär tai jotakin muuta vastaavaa. Johdonmukaisuuden takia käytän kuitenkin tässä tutkimuksessa nimestä muotoa Malin Matsdotter, sillä suurin osa muista Malinin tapaukseen liittyvistä henkilöistä oli todennäköisesti äidinkieleltään ruotsinkielisiä, enkä ole nähnyt tarkoituksenmukaiseksi alkaa suomentaa kaikkien näiden tukholmalaisten nimiä.

2.2. Epäsopuisa perhe

Malinin välit tyttäriinsä Annikaan ja Mariaan eivät olleet kovin hyvät. Oikeudessa Malin väitti, että hänen tyttärensä viettivät kevytmielistä elämää ja olivat aina varastaneet häneltä ja valehdelleet hänelle. Tyttäret puolestaan syyttivät äitiään siitä, että tämän yhteiselo heidän isäpuolensa Anders Arendtssonin kanssa oli ollut niin riitaisaa, että he olivat sen takia joutuneet pestautumaan piioksi kodin ulkopuolelle. Heidän mukaansa Malin oli riidoissa myös naapureidensa kanssa, eikä halunnut sovittaa näiden kanssa tulleita kiistoja. Lisäksi he väittivät, että hän oli laiska ja kiroili ja manaili paljon, etenkin suurina juhlapäivinä sekä ehtoollisella käytyään.⁸⁶

Malinin ilmeisen riitaisa suhde naapureihinsa saattaa hyvinkin selittää sitä, miksi hän joutui noituussyytösten kohteeksi. Vanhat naapurusten ja muiden tuttavien väliset kaunat toimivat useinkin pontimina sille, että kiistakumppania alettiin syyttää noidaksi. Riitaisuus ei kuulunut puhdasoppisuuden ajan yhteiskunnallisiin ihanteisiin perheissä ja yhteisöissä vallitsevasta

⁸³ RA KSC v. 1: 12.7.1676.

⁸⁴ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

⁸⁵ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

⁸⁶ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

harmoniasta ja sopusoinnusta. Se teki Malinista yhteisönsä silmissä huonon lähimmäisen, sillä hän ei sopinut aikakauden ihanteeseen, jonka mukaan naisen tuli olla anteeksiantavainen, huolehtiva, rakastava ja sopuisa.⁸⁷

Malinin kristinopin tuntemus oli suhteellisen heikkoa. Oikeudessa häneltä kuulusteltiin toistuvasti erinäisiä rukouksia, uskontunnustusta ja muita kristinuskon opinkappaleita, mutta niiden muistaminen ja lausuminen tuottivat hänelle jatkuvasti vaikeuksia. Tätä komissio piti suurena syntinä. On mahdollista, että Malinin vaikeudet muistaa kristinuskon oppeja selittyvät heikolla ruotsinkielentaidolla. Toisaalta rukousten lausuminen suomeksikaan ei häneltä oikein sujunut. Kun Malinia pyydettiin lausumaan Isä meidän -rukous suomeksi, hän väitti unohtaneensa sen, koska oli asunut niin kauan poissa synnyinseudultaan.⁸⁸

Malin ei myöskään ilmeisesti osannut juuri lukea, mikä ei toki ollut kovin poikkeuksellista rahvaan keskuudessa puhtasoppisuuden ajan Ruotsissa. Lisäksi Malinin tyttäret väittivät, että Malin oli kieltänyt heitä lukemasta (ilmeisesti Raamattua). Oikeuden näkemyksen mukaan tämä esti tyttäriä kasvamasta kunnollisiksi Jumalaa pelkääviksi alamaisiksi.⁸⁹ Reformaation jälkeisessä Ruotsissa kyvyttömyys lukea Raamattua ja heikko kristinuskontuntemus oli toki vakava asia, sillä se tarkoitti epäonnistumista puhtasoppisuuden ajan yhteiskunnallisten normien noudattamisessa ja katsottiin osoitukseksi henkilön moraalittomuudesta.⁹⁰

2.3. Yhteiskunnallinen asema ja etnisyys

Malin toimi kättilönä myös muiden kuin suomenkielisten tukholmlaisten keskuudessa. Hän oli ollut kättilönä ainakin saksalaissyntyisen leipurinvaimo Anna Sippelin luona.⁹¹ Anna Sippel ja hänen Brita-sisarensa olivat Tukholman keskeisimpiä noituudesta syytettyjä. Sippelin sisarukset kuuluivat Svean hovioikeuden kuolemaan tuomitsemien noituudesta syytettyjen joukkoon ja heidät teloitettiin huhtikuun lopussa 1676.⁹² Malinin mukaan Anna Sippel oli kahdesti toiminut

⁸⁷ Eilola 2003, 187 - 192.

⁸⁸ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

⁸⁹ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

⁹⁰ Laine & Laine 2010, 259.

⁹¹ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

⁹² Fogelström 1985, 289 - 302.

kummina hänen lapsilleen, eli ilmeisesti hän oli Malinin tytärten Annikan ja Marian kummitäti⁹³. Malinin perheen side Anna Sippeliin oli siis varsin vahva. Oikeudessa epäiltiin, että Malin olisi oppinut taikakonstinsa juuri Anna Sippeliltä oleskellessaan tämän talossa kättilön ominaisuudessa⁹⁴. Leipuri-pariskunta oli suhteellisen vauras; Anna Sippelin aviomiehellä, leipuri Bengt Eriksson Bråkillalla oli oma talo, puoti ja mylly⁹⁵. Tämä osoittaa, että Malinin tuttavapiiri ei koostunut ainakaan pelkästään kaikkein köyhimmistä kaupunkilaisista.

Noituudesta Malinia syyttivät paitsi Malinin omat tyttäret Maria ja Annika, myös moni muu. Muun muassa kaupunginviskaali Samuel Örnin leski, Christopher Wellendorph, Jöran-niminen hevosenkengittäjä ja Hans Hoppmanin vaimo Gertrud Matsdotter syyttivät Malinin lennättävän heidän lapsiaan Blåkullaan⁹⁶.

Tukholman noituuskomissio syytti Malinin lisäksi myös hänen tyttäriään Annikaa ja Mariaa Blåkullaan matkaamisesta ja lasten kaappaamisesta. Oikeuteen he päätyivät piika Margareta Matsdotterin tekemän ilmiannon takia. Kyseinen Margareta Matsdotter oli kanslisti ja kirkkoisäntä Trippelfussin suomalaissyntyinen piika, joka antoi itse itsensä ilmi noituudesta ja syytti siitä myös niin ikään suomalaissyntyistä entistä emäntäänsä Agnes Johansdotteria. Marhareta oli yksi Svean hovioikeuden kuolemaan tuomitsemista noituudesta syytetyistä ja hänet teloitettiin 12.5.1676.⁹⁷

Margaretan lisäksi myös useat muut nuoret piikat, kuten Elisabet Carlsdotter, Agnes Eskilsdotter ja Lisbet Carlsdotter todistivat Annikan ja Marian olleen Blåkullassa.⁹⁸ Margareta, Elisabet, Agnes ja Lisbet kuuluivat Tukholman noitavainojen keskeisimpiin huhujen levittäjiin, joten heidän kauttaan Malin ja hänen tyttärensä kytkeytyvät aivan noituussyytösten keskiöön. Kuningattaren henkivartijan Jonas Myran piikana toiminut 18-vuotias Agnes Eskilsdotter oli turkulaissyntyinen ja yksi niistä neljästä nuoresta, jotka noitavainojen loputtua tuomittiin kuolemaan väärinä todistajina. Hänet teloitettiin 20.12.1676. Myös räätäli Carl Börjessonin tytär Lisbet Carlsdotter lukeutui näiden väärinä todistajina kuolemaan tuomittujen joukkoon.⁹⁹ Lisäksi myös muun muassa

⁹³ RA KSC v. 4: 23.5.1676.

⁹⁴ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

⁹⁵ Fogelström 1985, 289.

⁹⁶ RA KSC v. 2. 12.7.1676; RA KSC v. 1: 14 - 17.7.1676.

⁹⁷ Fogelström 1985, 292 - 303.

⁹⁸ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

⁹⁹ Fogelström 1985, 308 - 313.

tullivirkamies Per Anderssonin vaimo Gertrud Johansdotter syytti Annikan vievän hänen lapsiaan Pelle Perssonia ja Jöran Perssonia Blåkullaan¹⁰⁰.

Malinilla oli oma talo¹⁰¹, joten hän ei ilmeisesti ollut aivan rutiköyhä, vaikkakaan ei kovin rikaskaan. Häntä kutsuttiin nimellä Rumpare-Malin. Alikomission pöytäkirjassa Malin kuvataan terveydeltään heikoksi. Pöytäkirjan mukaan oikeuteen saapuessaan hän oli kumara, haiseva ja laahasi jalkaansa ”niin kuin häntä vaivaisi jokin”¹⁰². Malin valitteli itsekin oikeudelle olleensa sairaana koko vuoden Pyhän Olavin päivästä asti¹⁰³. Hän myös kertoi, että ei voinut seistä kunnolla, koska hänen jalkansa olivat niin turvoksissa¹⁰⁴.

¹⁰⁰ RA KSC v. 4: 6.5.1676.

¹⁰¹ RA KSC v. 1: 12.7.1676.

¹⁰² ”...som henne något skulle fattas.” RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹⁰³ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹⁰⁴ RA KSC v. 4: 5.5.1676.

3. Tie roviolle – noituusoikeudenkäynti ja teloitus

3.1. Oikeuskäsittely

Malinin oikeudenkäynnissä käsiteltiin paitsi häneen itseensä, myös hänen tyttäriinsä Annika ja Maria Erichsdotteriin kohdistuvia noituussyytöksiä. Heitä kaikkia syytettiin Blåkullassa käymisestä ja lapsien kaappaamisesta piika Margareta Matsdotterin ilmiannon perusteella. Ensimmäisen kerran he joutuivat oikeuden eteen Tukholman noituuskomission alikomissiona toimineessa Södermalmin kämnerinoikeudessa 3.5.1676.¹⁰⁵ Siellä Malinin ja hänen tyttärensä kuulustelut jatkuivat toukokuun 23. päivään asti¹⁰⁶, minkä jälkeen juttu siirtyi Tukholman varsinaisen noituuskomission käsiteltäväksi¹⁰⁷.

Oikeudenkäynnissä todistajat kuvasivat Malinin ja hänen tyttärensä tekevän Blåkullassa samanlaisia askareita kuin mitä arkielämässään tehtiin. Elisabeth Carlsdotterin mukaan Malin lypsi lemmiä, kirnusi voita ja juoksetti juustoa, ja Margareta Matsdotterin mukaan Annika puolestaan pesi pyykkiä.¹⁰⁸ Marian mukaan hänen äitinsä myös kantoi ruokaa esille¹⁰⁹.

Margareta Matsdotter, Elisabeth Carlsdotter, Agnes Eskilsdotter ja Lisbet Carlsdotter väittivät myös toistuvasti näkevänsä paholaisen milloin missäkin Malinin tai tämän tytärten lähellä, kuristamassa heitä kurkusta tai istumassa olkapäillä estäen heitä näin tunnustamasta rikoksiaan¹¹⁰. Samankaltaisia syytöksiä esittivät myös Maria ja Annika toisiaan ja äitiään kohtaan¹¹¹.

Itse paholaista Annika kuvaili ulkonäöltään ”himokkaaksi ja mustaksi”¹¹², Maria taas ”pitkäksi, mustaksi ja sarvekkaaksi”¹¹³. Elisabeth Carlsdotterin mukaan paholaisella oli puolestaan karvaiset jalat ja polvellaan hän piti sarvea¹¹⁴. Malin kertoi myös kohdanneensa paholaisen aiemmin. Malinin mukaan paholainen oli ilmestynyt hänelle kolme kertaa sen jälkeen, kun hänen

¹⁰⁵ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹⁰⁶ RA KSC v. 4: 23.5.1676 (Appendix till Rumpare Malins ransakning).

¹⁰⁷ RA KSC v. 1: 11.7.1676.

¹⁰⁸ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹⁰⁹ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹¹⁰ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹¹¹ RA KSC v. 1: 11.7.1676; RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹¹² ”... *lysten och swartt*”. RA KSC v. 1: 11.7.1676.

¹¹³ ”... *lång och swart med horn i ansichtet*.” RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹¹⁴ RA KSC v. 1: 3.5.1676. Kyseessä lienee sarvi, jollaisessa noitien uskottiin pitävän Blåkullaan matkaamisessa käytetyn seipään rasvaamiseen tarvittavaa rasvaa. Eilola 2003, 131.

aviomiehensä oli teloitettu eläimeen sekaantumisesta tuomittuna, ja houkutelut häntä seuraamaan itseään. Viimeisellä kerralla Malin oli kuitenkin torjunut paholaisen, jolloin tämä oli kaatanut kumoon astioita ja oven. Tällöin Malin oli rukoillut Jumalaa ja paholainen oli poistunut.¹¹⁵

Noituussyytöksiin Malin suhtautui hyvin torjuvasti. Oikeudelle hän sanoi mieluummin palavansa tullessa kuin myöntävänsä olevansa noita, ja kun hänen väitettiin vievän omia tyttäriään Blåkullaan, hän sydämisti syytöksestä niin paljon, että vastasi haluavansa ennemmin polttaa itsensä ja tyttärensä vanhassa saunassaan kuin myöntää syytökset tosiksi.¹¹⁶ Oikeuden yrittäessä uudelleen saada Malinia tunnustamaan hän puolestaan vastasi, ettei hänellä olisi mitään tunnustettavaa, vaikka oikeus ”antaisi hakata hänet kuin hiilen”¹¹⁷.

Malinin nuorempi tytär Maria Erichsdotter sen sijaan vuoroin myönsi ja vuoroin kielsi käyneensä Blåkullassa¹¹⁸. Sekä Maria että hänen vanhempi sisarensa Annika Erichsdotter kuvailivat oikeudelle noitia, jotka heidän mukaansa kävivät heidän luonaan öisin. Marian mukaan hänen luonaan oli yöllä vierailnut nuori nainen, joka houkutteli häntä lähtemään mukaansa pitoihin Blåkullaan. Annika puolestaan kertoi, että hänen luonaan oli yöllä kolmesti käynyt nainen, joka viimeisellä kerralla oli lyönyt häntä kepillä niin, että hänen vatsansa oli aivan kipeä.¹¹⁹

Alikomission pöytäkirjassa kuvataan, että oikeus yritti saada Malinin ja hänen tyttärensä tunnustamaan sekä vetoamalla Jumalan armollisuuteen ja sielun pelastumiseen että taivuttelemalla ja jopa kidutuksella uhkaamalla¹²⁰. Annika tunnustikin lopulta, että Malin oli alkanut viedä häntä Blåkullaan edellisen vuoden pääsiäisenä ja Mariaa pääsiäisen jälkeen. Annika kertoi myös itse vievänsä sinne tullivirkamies Per Anderssonin lapsia, 6-vuotiasta Jöran Perssonia ja 11-vuotiasta Pelle Perssonia sekä kirjanpitäjä Horstin tyttäret Annikaa, joka myös oli 11-vuotias. Hän ei tosin itse tiennyt, miten tämä tapahtui.¹²¹

Annikan tunnustettua oikeus pyrki saamaan Mariankin tunnustamaan. Lopulta Mariakin myönsi, että Malin oli vienyt häntä Blåkullaan edellisvuoden pääsiäisestä lähtien. Annika kertoi lisäksi,

¹¹⁵ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹¹⁶ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹¹⁷ ”... wille låta hacka henne små som kåhl”. RA KSC v. 4: 5.5.1676.

¹¹⁸ RA KSC v. 4: 3.5.1676.

¹¹⁹ RA KSC v. 4: 3. - 5.5.1676.

¹²⁰ RA KSC v. 4: 3. - 5.5.1676.

¹²¹ RA KSC v. 4: 6.5.1676.

että hän oli Blåkullassa mennyt naimisiin ja synnyttänyt lapsen vasemman sieraimen kautta. Myös Maria kertoi menneensä naimisiin ja synnyttäneensä lapsia Blåkullassa, mutta hän ei osannut sanoa, minkä nimisiä hänen lapsensa ja aviomiehensä olivat.¹²²

Malinin molempien tytärten tunnustettua oikeus vetosi jälleen Maliniin yrittäen saada hänet tunnustamaan, tällä kertaa yhdessä Annikan ja Marian kanssa. Malin ei kuitenkaan taipunut, ei vaikka hänen tyttärensä ”kehottivat katkerin kyynelin häntä kääntymään pois saatanasta ja seuraamaan heitä Jumalan luo”¹²³. Siispä Södermalmin kämnerioikeus tuomitsi paatuneena pitämänsä Malinin kuolemaan noituuden harjoittamisesta, vaikka hän kieltäytyi itsepintaisesti tunnustamasta mitään. Oikeus ei myöskään katsonut voivansa säästää Blåkulla-matkat tunnustaneen Annikan henkeä, vaan tuomitsi hänetkin kuolemaan. Maria sen sijaan säästy i rangaistukselta, ilmeisesti sen takia, että hän ei ollut tunnustanut vieneensä Blåkullaan ketään, vaan ainoastaan käyneensä siellä itse.¹²⁴ On mahdollista, että tuomioon vaikutti myös se, että Maria oli Annikaa nuorempi, vaikkakin sekä Annika että Maria olivat yhteiskunnan silmissä jo täysi-ikäisiä.

Malin kutsuttiin Södermalmin kämnerioikeuden kuultavaksi vielä 23.5., jolloin oikeus yritti vielä viimeisen kerran saada häntä tunnustamaan. Oikeuden mukaan Malinin oli vielä mahdollista pelastaa sielunsa ikuiselta kadotukselta, jos hän tunnustaisi ja katuisi syntejään. Tällöin Malin alkoi nyhkyttää ja kertoi, että jos hän olikin jonkin noitakonstin oppinut, hänen oli täytynyt oppia se leipurinvaimo Anna Sippeliltä, jonka luona hän oli usein ollut kättilönä. Malin oli sitä mieltä, että jos hän oli käynyt Blåkullassa, Anna Sippelin oli täytynyt viedä hänet sinne. Malin perusteli käsitystään sillä, että kerran ollessaan kolmen viikon ajan Abraham Järnburenin vaimon Annan kanssa leipuripariskunnan luona hän oli kuullut paholaisen tuovan heille öisin rahaa.¹²⁵ Malinin kertomuksen mukaan hän oli tuolloin joka yö nähnyt ja kuullut, kuinka leipurinvaimo toi kotiin rahaa, jonka hän heitti kellariin. Malinin kysyessä, miksi hän ei tuonut rahoja kotiin päivällä, Anna Sippel oli käskenyt häntä vaikenemaan asiasta.¹²⁶ Kyseinen huhu paholaisen tuomista rahoista oli

¹²² RA KSC v. 4: 6.5.1676.

¹²³ ”... förmante henne med bittra tårar omvända sig ifrån Satan, och föllia dem till Gudh”. RA KSC v. 4: 6.5.1676.

¹²⁴ RA KSC v. 4: 6.5.1676.

¹²⁵ RA KSC v. 4: 23.5.1676.

¹²⁶ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

alun perin lähtöisin papinleski Karin Langilta, joka oli laittanut sen liikkeelle Anna Sippelin peruttua hänelle antamansa ompelutyön¹²⁷.

Malin kertoi myös, että varhain aamulla hänen edesmennyt aviomiehensä oli ilmestynyt hänelle unessa ja kehottanut häntä tunnustamaan, jotta hänen sielunsa pelastuisi ja hän pääsisi taivaaseen miehensä luo, mutta Malin ei ollut tiennyt, mitä hänen pitäisi tunnustaa. Södermalmin kämnerinoikeus ei siis edelleenkaan saanut puserrettua Malinilta tunnustusta, ja hänet vietiin takaisin vankilaan.¹²⁸

Oikeuden pöytäkirjoista ei käy ilmi, kuinka pitkään Malin kaiken kaikkiaan oli vankilassa. Voidaan kuitenkin olettaa, että hänet vangittiin kämnerinoikeuden langettaman kuolemantuomion jälkeen toukokuun alussa 1676, ja että hänet pidettiin vangittuna siitä lähtien läpi noituuskomissiossa tapahtuneen tapauksen jatkokäsittelyn aina elokuun alussa tapahtuneeseen teloitukseen asti eli yhteensä noin kolme kuukautta. Ainakin Södermalmin vankilan vartija Holger Persson Skarp kertoi 12.7. Tukholman noituuskomissiossa pyytäneensä Malinia rukoilemaan kanssaan vankilassa, mutta Malin ei ollut suostunut. Samaa todisti St. Katarinan seurakunnan kappalainen herra Hendrich.¹²⁹

Pöytäkirjat antavat osviittaa myös siitä, että Malin ja hänen tyttärensä saattoivat olla vangittuna jo ennen kämnerinoikeuteen päätymistään. Noituuskomission kuninkaalle laatiman selostuksen mukaan mukaan Annika ja Maria olivat ensin kieltäneet kaikki syytökset äitiään ja itseään kohtaan, mutta vankilassa piijat Lisbet Carlsdotter, Margareta Matsdotter ja Agnes Eskilsdotter olivat painostaneet heidät syyttämään äitiään noituudesta. Sisarukset myönsivät myös pelänneensä, että heitä itseään rangaistaisiin noitina, jos he eivät onnistuisi vierittämään syyllisyyttä äitinsä niskoille.¹³⁰ Näyttää siis siltä, että Malinin syyttäminen oli hänen tyttärilleen yritys pelastautua itse syytöksiltä ja välttää rangaistus.

Noituudesta epäiltyjä pidettiin usein vankeudessa ennen varsinaisen oikeudenkäynnin alkamista, joskus jopa vuoden verran. Vankeja saatettiin myös painostaa eri tavoilla, esimerkiksi estämällä heitä nukkumasta. Tämän tarkoituksena tosin oli ensisijaisesti estää epäiltyjä joutumasta

¹²⁷ Fogelström 1985, 289.

¹²⁸ RA KSC v. 4: 23.5.1676.

¹²⁹ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹³⁰ RA KSC v. 6: (ei päiväystä).

paholaisen valtaan, sillä nukkuessa heidän sielunsa uskottiin olevan erityisen alttiita paholaisen viettelykselle. Erityisesti yhdistettynä virsien laulamiseen ja rukoiluun valvomisen uskottiin estävän Blåkulla-matkoja. Ruotsin suurissa noitavainoissa esiintyi myös jonkin verran epäiltyjen kiduttamista esimerkiksi peukaloruuvien ja kahleiden avulla.¹³¹

Vankeja voitiin painostaa tunnustamaan myös pitämällä heitä kovennetussa vankeudessa (*hårt fängelse, svårare fängelse*), joka yleensä tarkoitti sitä, että vanki ripustettiin kahleissa roikkumaan seinälle tai vangittiin pimeään selliin, joka oli polviin asti täynnä vettä. Kovennetun vankeuden käyttö oli tosin harvinaista, mutta toisin kuin muu kidutus, se oli täysin laillista eikä sitä mielletty samalla tavalla kidutukseksi kuin nykyään.¹³²

Malinin ja hänen tyttäriensä kohdalla pöytäkirjoissa ei ole mainintaa kidutuksen käytöstä, mutta se ei tarkoita, etteikö sitä olisi silti voinut tapahtua. Joka tapauksessa pelkkä valvottaminen yhdistettynä vankilassa olemiseen lienee riittänyt epäillyn psyyken murtamiseen, vaikka muuta kidutusta ei olisikaan tapahtunut. Ankarat vankilaolot selittänevätkin ainakin osittain, miksi Annika ja Maria tunnustivat olleensa Blåkullassa ja syyttivät äitiään noituudesta. Noituuskomission myöhemmin kuninkaalle laatiman selonteon mukaan Annika olisikin tunnustanut Malinin vievän häntä Blåkullaan siinä uskossa, että tunnustamalla hän pääsisi pois vankilasta, kuten Mariakin oli päässyt. Ilmeisesti syyllisyytensä tunnustaneiden vankilaolot olivat myös paremmat kuin tunnustamasta kieltäytyvillä noidaksi epäillyillä.¹³³

Malinin ja hänen tyttäriensä jutun käsittely jatkui Tukholman varsinaisessa noituuskomissiossa 11.7. Siellä Annika Erichsdotter toisti aiemman tunnustuksensa, jonka mukaan hän vei Blåkullaan tullivirkamies Per Anderssonin lapsia, mutta lisäksi hän kertoi vievänsä sinne myös ratsumies Matsin tytärtä Mariaa. Annikan mukaan hän ei itse tiennyt vievänsä lapsia Blåkullaan, vaan lapset olivat kertoneet sen hänelle. Blåkullassa hän oli kulkenut hiukset auki ja mennyt naimisiin miehen kanssa, jonka nimi oli Näcken (suom. Näkki, ahti, vetehinen). Vasemman sieraimen kautta syntyneen lapsen nimi oli puolestaan 'Twij dig' (suom. 'hyi sinua').¹³⁴ Tässä Annikan kertomus noudattaa samaa kaavaa kuin useiden muidenkin Blåkulla-kokemuksiaan kuvailleiden nuorten ja

¹³¹ Ankarloo 1971, 260.

¹³² Eilola 2003, 170; Pihlajamäki 2007, 561 - 565.

¹³³ RA KSC v. 6: (ei päiväystä).

¹³⁴ RA KSC v. 1: 11.7.1676.

lasten kertomukset, joihin kuului oleellisena osana naimisiin meno ylikuonnollisten olentojen kanssa ja erikoisen nimisten lasten synnyttäminen normaalista poikkeavalla tavalla¹³⁵. Useat pikkutyöt esimerkiksi kertoivat synnyttäneensä Blåkullassa sieraimen kautta sammakoita, joista oli sitten keitetty rasvaa noitien sarviin¹³⁶.

Annika kertoi myös nähneensä paholaisen istuvan sisarensa Marian käsivarrella ja estäneen tätä tunnustamasta. Maria puolestaan väitti, että häntä vei Blåkullaan nyt erään Staffanin vaimo Anna, joka myi olutta Tukholman eteläisessä saaristossa sijaitsevassa Dahlarössä. Marian mukaan Malin oli ”hävinnyt” hänet korttipelissä Annalle, ja Anna vei häntä nyt säännöllisesti Blåkullaan. Sisartaan Maria ei kertomuksensa mukaan ollut nähnyt Blåkullassa alikomissioissa tekemänsä tunnustuksen jälkeen.¹³⁷

Sen sijaan Maria kertoi Annan harjoittavan Blåkulla-matkojen lisäksi muutakin magiaa. Annan piialta Gertrudilta hän kertoi kuulleen, että Anna oli kolmena perättäisenä torstai-iltana käynyt teilmäellä hakemassa teilatun ruumiin luita ja ”jotakin sen päästä”¹³⁸ sekä kolme lastua teilyörän hirrestä ja kolme kiveä sen vierestä, ja kotiin palattuaan heittänyt nämä esineet takaperin kellariinsa. Tämän menettelyn tarkoitus oli taata hänelle hyvä menestys oluenmyynnissä.¹³⁹

Tällainen rikollisten ruumiinjäsenten avulla suoritettava taikuuden harjoittaminen oli suhteellisen yleistä 1600-luvun Euroopassa ja tällaisia tapauksia tunnetaan myös Tukholmasta. Ruumiinjäsenillä uskottiin olevan maagisia voimia, koska ennen aikojaan kuolleen rikollisen ruumiiseen oli jäänyt vielä elinvoimaa eli *spiritusta*. Teloitettujen ruumiiden osilla uskottiin voitavan hallita kuolleiden sieluja ja saada niiltä muuten kuolevaisilta salattua tietoa. Maagisia voimia uskottiin teloitettujen ruumiiden lisäksi piilevän myös esimerkiksi teloituspaikan maaperässä ja kasveissa, teloitettujen vaatteissa sekä pyövelin välineissä, kuten hirttoköydessä.¹⁴⁰ Nämä uskomukset kuvastuvat myös Annan toiminnassa teilmäellä. Ruumiinjäseniä käytettiin taikuuden harjoittamisessa myös 1700-luvun Suomessa. Kirkkomailla taikojaan tehneet ihmiset

¹³⁵ Ankarloo 1971, 221; Eilola 2003, 153 - 154.

¹³⁶ Fogelström 1985, 300 - 301.

¹³⁷ RA KSC v. 1: 11.7.1676.

¹³⁸ ”... *något uthur des hufwudh.*” RA KSC v. 1: 11.7.1676.

¹³⁹ RA KSC v. 1: 11.7.1676.

¹⁴⁰ Eilola & Einonen 2009, 193 - 197.

uskoivat kykenevänsä esimerkiksi parantamaan sairauksia ja löytämään varastettuja tavaroita luiden ja muiden ruumiin jäänteiden avulla.¹⁴¹

Marian mukaan Malinin viedessä häntä Blåkullaan he ratsastivat sinne miehen selässä¹⁴². Annikan mukaan hän oli puolestaan vienyt lapsia Blåkullaan seipään päällä lentäen. Etummaisena seipään päällä oli istunut pahalainen ja hänen takanaan Annika ja lapset. Annikan mukaan pahalainen oli myös rasvannut seipään rasvalla, jota noitien uskottiin säilyttävän erityisessä noidansarvessaan.¹⁴³ Annika mainitsikin kuulusteluissa, että hänellä oli ollut tällainen sarvi, mutta Malin oli ottanut sen häneltä pois Blåkullassa ja kieltänyt häntä tunnustamasta¹⁴⁴. Nämä matkantekotavat olivat yleisiä myös muiden Blåkulla-matkoja kuvailleiden nuorten ja lasten kertomuksissa; toisinaan Blåkullaan matkattiin aikuisen miehen selässä, toisinaan taas esimerkiksi lehmän tai muun kotieläimen selässä ja toisinaan rasvatulla seipäällä lentäen.¹⁴⁵

Omien tytärtensä, Margaret Matsdotterin, Elisabet Carlsdotterin, Agnes Eskilsdotterin ja Lisbet Carlsdotterin lisäksi Malinia syytti Blåkulla-matkoista Tukholman noituuskomissiossa myös kaupunginviskaali Samuel Örnin leski, jonka mukaan Malin vei Blåkullaan hänen 5-vuotiasta tyttärtään Brita Samuelsdotter Örniä. Myös Christopher Wellendorphin 10-vuotias poika Matthias Wellendorph ja hevosenkengittäjä Jöranin 7-vuotias tytär Margeta Jöransdotter väittivät Malinin vievän heitä Blåkullaan. Lasten mukaan he matkasivat sinne seipäällä ratsastaen.¹⁴⁶ Malinia syyttäviin lapsiin lukeutuivat myös 8-vuotias Maria Hansdotter, 5-vuotias Karin Hansdotter ja Hans Hoppman nuorempi, jotka ilmeisesti olivat saman perheen lapsia¹⁴⁷.

Vanhempien huoli Blåkullaan vietyjen lastensa kohtalosta oli selvästi kova. Hans Hoppmanin vaimo Gertrud Matsdotter, joka ilmeisesti oli Maria Hansdotterin, Karin Hansdotterin ja Hans Hoppman nuoremman äiti, kertoi oikeudessa, että Malin oli pakottanut hänen lapsensa tekemään Blåkullassa liiton pahalaisen kanssa ja pahoinpidellyt heitä. Tämän seurauksena lapset kärsivät niin paljon, että heistä oli tullut kuin mielipuolia. Gertrudin mukaan hän olisi ennemmin suonut

¹⁴¹ Lahti 2016, 182.

¹⁴² RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹⁴³ RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁴⁴ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹⁴⁵ Ankarloo 1971, 219; Eilola 2003, 132.

¹⁴⁶ RA KSC v. 2. 12.7.1676.

¹⁴⁷ RA KSC v. 1: 14 - 17.7.1676.

lastensa olevan kuolleita kuin niin sietämättömällä tavalla piinattuja, ja jos Malinia ei muutoin pian ”raivattaisi pois tieltä”¹⁴⁸, hän olisi valmis kivittämään ja tappamaan tämän itse.¹⁴⁹

Gertrudin lausunnossa tulee hyvin esille vanhempien huoli Blåkulla-matkojen vahingollisista seurauksista sekä lasten ruumiille että sieluille. Noitien uskottiin yleisesti pahoinpitelevän Blåkullaan viemiään lapsia, ja liiton tekeminen paholaisen kanssa puolestaan asetti lasten kuolemattoman sielun vaaraan. Riskinä oli, että lasten sielut joutuisivat helvettiin paholaisliiton seurauksena.¹⁵⁰ Tämän estääkseen jotkut vanhemmat, kuten Gertrud, olivat siis valmiita äärimmäisiin tekoihin.

Gertrudin tytär, 12-vuotias Annika Hansdotter syytti Malinin piiskanneen häntä Blåkullassa. Hänen mukaansa Malin oli myös tarjoutunut erään toisen noituudesta syytetyn, Anna Simonsdotter Hackin kanssa syyttämään tuleen Tukholman kaupungintalon ja kreivi Per Brahen talon. Se ei kuitenkaan ollut onnistunut, joten oli sovittu, että se tapahtuisi joskus toiste.¹⁵¹

Yrittäessään saada Malinia tunnustamaan oikeus vetosi erityisesti hänen omien tyttäriensä esittämiin syytöksiin¹⁵². Yleisen näkemyksen mukaan tällaisten syytösten täytyi olla totuudenmukaisia, sillä lasten vanhempiaan kohtaan tunteman rakkauden uskottiin estävän väärät syytökset vanhempia kohtaan¹⁵³. Malin yritti puolustautua syytöksiä vastaan väittämällä, että hänen tyttärensä valehtelivat, varastivat ja viettivät kevytmielistä elämää. Hänellä ei kuitenkaan ollut esittää väitteidensä tueksi todistajaa, joten oikeus katsoi, että hänen puheensa eivät pitäneet paikkaansa, vaan johtuivat mielenliikutuksesta. Oikeus totesi Malinille, että jos hänen tyttärensä olivat harjoittaneet siveettömyyttä, hänen täytyisi todistaa se jotenkin. Tähän Malin vastasi oikeuden mukaan ”säädyllysten korvien harmiksi häpeällisin sanoin”^{154, 155}.

¹⁴⁸ ”... om Rumpare Malin älliest icke blifwa snart Uhr Wägen tagen”. RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁴⁹ RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁵⁰ Eilola 2009, 33.

¹⁵¹ RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁵² RA KSC v. 2: 12.7.1676.

¹⁵³ Ankarloo 1971, 276.

¹⁵⁴ ”... till höfliga Örons förargelse, medh skam fulla Ordh obetänkt swarade”. RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁵⁵ RA KSC v. 2: 21.7.1676.

3.2. Tuomio ja sen perustelut

24.7.1676 Tukholman noituuskomissio äänesti oikeudenkäynnin päätteeksi siitä, oliko Malin Matsdotter noita. Kaikki komission jäsenet olivat yhtä mieltä siitä, että näin oli, ja että sen takia Malin täytyi tuomita kuolemanrangaistukseen.¹⁵⁶ Komissio perusteli Malinin syyllisyyttä muun muassa sillä, että hän ei voinut olla syytön, koska niin monet lapset, mukaan lukien hänen omat tyttärensä, todistivat hänen vieneen heitä Blåkullaan.¹⁵⁷

Jäljellä oli siis enää vain kysymys siitä, millä tavalla teloituksen tulisi tapahtua. Komission presidentti, kruunun kanslian sihteeri Wilhelm Julius Coyet esitti komission muille jäsenille kolme vaihtoehtoa mahdollisiksi teloitustavoiksi. Ehdotuksista ensimmäinen oli tavanomainen rangaistus noituudesta tuomituille; sen mukaan Malin ensin mestattaisiin ja sitten poltettaisiin roviolla. Toisen ehdotuksen mukaan häntä puolestaan kidutettaisiin ensin ja vasta sitten mestattaisiin ja poltettaisiin, ja kolmannen ehdotuksen mukaan hänet poltettaisiin elävältä.¹⁵⁸

Myös teloitustavasta suoritettiin äänestys, jonka tuloksena Coyetin kolmas ehdotus voitti. Malin tuomittiin siis poltettavaksi elävältä. Tukholman noituuskomissio esitti muidenkin kuolemaantuomittujen tuomioita pohtiessaan erilaisia vaihtoehtoja rangaistuksen toteuttamistavasta¹⁵⁹, mutta Malin oli ainoa, jonka kohdalla lopulta päädyttiin elävältä polttamiseen. Muutama komission jäsen oli tosin eri mieltä teloitustavasta. Vuorikollegion asessori Nils Kanterhielm, St. Claran seurakunnan kirkkoherra Olaus Bergius ja Gotlannin kihlakunnantuomari Jacob Chronander ehdottivat tuomion täytäntöönpanoa ehdollisena. Kanterhielmin ja Bergiuksen ehdotuksen mukaan Malin vietäisiin teloituspaikalle siinä uskossa, että hänet poltetaan elävältä. Jos hän siellä tunnustaisi olevansa noita, hänet vietäisiin takaisin vankilaan, kuulusteluja jatkettaisiin ja rangaistusta voitaisiin lieventää niin, että hänet mestattaisiin ennen polttamista. Jos hän taas ei tunnustaisi, hänet poltettaisiin elävältä. Chronanderin vaihtoehto oli muuten samanlainen kuin Kanterhielmin ja Bergiuksen ehdotus, mutta hänen versiossaan Malin olisi mestattu ennen roviolla polttamista siinä tapauksessa, että hän ei teloituspaikalla tunnustaisi. Lääkäri Urban Hiärne puolestaan ehdotti, että Malinia olisi ennen roviolla polttamista nipistelty

¹⁵⁶ RA KSC v. 1: 24.7.1676.

¹⁵⁷ RA KSC v. 2: 21.7.1676.

¹⁵⁸ RA KSC v. 1: 24.7.1676.

¹⁵⁹ Ankarloo 1971, 206.

kuumilla pihdeillä tajuttomuuden aikaansaamiseksi, sillä muuten rangaistus olisi hänen mielestään ollut aivan liian julma.¹⁶⁰

Komission jäsenet perustelivat epätavallisen ankaraa rangaistusta muun muassa sillä, että se toimisi pelotteena muille rikollisille. Lisäksi perusteluna käytettiin sitä, että Malin oli ajanut niin monta sielua helvettiin tai ainakin aikonut tehdä niin, että hänen pitäisi itsekin saada esimakua helvetin kärsimyksistä.¹⁶¹

Yksi komission jäsenistä, kruunun kanslian sihteeri Olof Austrel, laati Malinin tapauksesta vielä erillisen mietinnön, jossa hän esitti perusteluita kovalle tuomiolle. Austrelin mietintö valottaa hyvin sitä, miksi komissio piti Malinia erityisen syntisenä ja pahana ihmisenä ja kuolemantuomion arvoisena. Erityisen raskauttavana komissio piti sitä, että Malin oli vienyt Blåkullaan muiden uhrien ohella myös omia tyttäriään. Syntisyyttä kuvasti myös jumalaton elämäntapa, johon kuului muun muassa kiroilu ja manailu etenkin juhlapyhinä sekä riitaisat suhteet perheenjäseniin ja naapureihin.¹⁶² Riitaisalla käytöksellään Malin rikkoi puhdasoppisuuden ajalla vallinnutta normia perheen sisäisestä ja yhteiskunnallisesta harmoniasta.

Tähän liittyi myös Malinin huono kristinuskon opinkappaleiden tuntemus, joka ei myöskään vastannut puhdasoppisuuden ajan käsityksiä kunnollisen luterilaisen alamaisen ominaisuuksista. Myöskään Malinin komissiota kohtaan osoittama ”erityinen vihamielisyys”¹⁶³ ja ”julkea” tunnustamisesta kieltäytyminen eivät sopineet esivaltaa kunnioittavan ja Jumalaa pelkäävän nöyrän alamaisen ihanteeseen. Mietinnön mukaan viemällä lapsia ja nuoria Blåkullaan ja solmimalla liiton paholaisen kanssa Malin oli rikkonut kristillistä järjestystä ja esivaltaa vastaan sekä pilkannut Jumalaa. Komissio piti siis Malinia paatuneena ja parantumattomana noitana, jonka kohdalla ainoa vaihtoehto oli kuolemantuomio.¹⁶⁴

¹⁶⁰ RA KSC v. 1: 24.7.1676.

¹⁶¹ RA KSC v. 1: 24.7.1676.

¹⁶² RA KSV v. 2: 24.7.1676. (Betänkiande om hustru Malin Matsdotter, hwilken för Trulldoms wäsende är berychtat och anlagat iämwäl af Under Rätten dömbt till döden.)

¹⁶³ ”... een serdeles animositet”. RA KSV v. 2: 24.7.1676. (Betänkiande om hustru Malin Matsdotter, hwilken för Trulldoms wäsende är berychtat och anlagat iämwäl af Under Rätten dömbt till döden.)

¹⁶⁴ RA KSV v. 2: 24.7.1676. (Betänkiande om hustru Malin Matsdotter, hwilken för Trulldoms wäsende är berychtat och anlagat iämwäl af Under Rätten dömbt till döden.)

Malinin tuomio julkistettiin kolme päivää myöhemmin, 27.7.¹⁶⁵ Komission mukaan Malinin tapauksessa kaikki tuomion perustelut tulisi poikkeuksellisesti lukea teloitusta seuraamaan saapuvalla yleisölle, jotta tulisi selväksi, miksi hänelle oli langetettu niin ankara ja harvinainen rangaistus¹⁶⁶.

3.3. Tuomion täytäntöönpano

Malinin kuolemantuomio pantiin täytäntöön 5.8.1676. Hänet teloitettiin yhdessä niin ikään noituudesta tuomitun, Tysk-Annikaksi kutsutun räätälinvaimo Anna Simonsdotter Hackin kanssa. Teloituksesta kirjoitetun kuvauksen mukaan myös Anna Simonsdotter oli itsepintaisesti kieltänyt syyllistyneensä noituuteen.¹⁶⁷

Anna Simonsdotter käyttäytyi niin kuin teloitettavalta odotettiin; hän rukoili, lauloi virren, polvistui ja kohotti kätensä ja kasvonsa kohti taivasta. Malin sen sijaan ei suostunut ”osallistumaan näytelmään”: hän ei tehnyt vastarintaa, mutta ei myöskään rukoillut eikä laulanut, vaan keskusteli rauhallisesti pappien ja pyövelin kanssa. Hän myös piti itsepintaisesti kiinni syyttömyydestään, mitä pidettiin merkinä ”epäluonnollisesta rohkeudesta”¹⁶⁸. Teloitusta seuraamassa olleen Malinin tyttären Marian käskettyä häntä tunnustamaan rikoksensa Malin ”antoi tyttärensä pahan valtaan ja kirosi hänet ikuisiksi ajoiksi”.¹⁶⁹

Malin vastasi teloituksessa mukana olleille papeille ”rohkeasti”, mikä myös Andreas Hellerstedtin mukaan tarkoitti todennäköisesti sitä, että Malin kieltäytyi laulamasta tai rukoilemasta ja pitämästä katsettaan ja ajatuksiaan suunnattuna kohti taivasta (eli Jumalaa). Hän ei myöskään suostunut ottamaan tytärtään Mariaa kädestä ja tekemään hänen kanssaan sovintoa.¹⁷⁰ Tällainen käytös teloitettavalta oli ilmeisesti hyvin epätavallista. Teloituskuvauksen muistiin merkinneen kirjurin näkemyksen mukaan Malin oli kovasydäminen (*hårdh*), mikä Hellerstedtin mukaan katsottiin

¹⁶⁵ RA KSC v. 1: 27.7.1676.

¹⁶⁶ RA KSC v. 1: 26.7.1676.

¹⁶⁷ RA KSC v. 3: 7.8.1676.

¹⁶⁸ ”...medh en unaturligh frijmodigheet.” RA KSC v. 3: 7.8.1676.

¹⁶⁹ RA KSC v. 3: 7.8.1676; Englund 2011, 155 - 156, Fogelström 1985, 305; Linderholm 1913, 196 - 197.

¹⁷⁰ RA KSC v. 3: 7.8.1676; Hellerstedt 2006, 18 - 19, Fogelström 1985, 305.

osoitukseksi siitä, että hän oli terästännyt itsensä taikakeinoilla. Myös se, että Malin ei itkenyt, katsottiin osoitukseksi tästä.¹⁷¹

Emmanuel Linderholmin mukaan Malin ei myöskään valittanut kertaakaan rangaistusta toimeenpantaessa. Hänkin kuvaa, kuinka Malin kirosi häntä tunnustamaan kehottaneen nuoremman tyttärensä Marian ikuisiksi ajoiksi. Muuten Linderholm keskittyy enemmän noituuskomission jäsenten käsityksiin Malinin kuolemantuomiosta ja sen tarkoituksesta. Linderholmin mukaan lääkäri Urban Hiärne piti tuomiota liian julmana; hänen mielestään Malinia olisi ensin pitänyt polttaa kuumilla pihdeillä, jotta hän olisi ollut tajuttomana roviolla polttamisen aikana. St. Marian seurakunnan kirkkoherran Carl Carlssonin mukaan rangaistuksen tarkoituksena kuitenkin oli, että Malin saisi esimakua helvetin kärsimyksistä, joihin hänellä katsottiin olleen tarkoitus ajaa monia muita ihmisiä. Ankaran rangaistuksen oli tarkoitus toimia pelotteena muille noituudesta syytetyille.¹⁷²

Malin Matsdotterin teloitusta voi tarkastella myös osana laajempaa eurooppalaista julkisten teloitusten kulttuuria. Julkiset teloitukset voidaan nähdä paitsi speaktaakkelina, eräänlaisena näytelmänä tai esityksenä, myös yhtenä kruunun tärkeimmistä keinoista tehdä valtaansa näkyväksi. Ne toimivat esivallan ideologisen kontrollin välineenä, jolla pyrittiin iskostamaan alamaisiin tottelevaisuuden ja yhdenmukaisuuden ihanteet. Ankarien rangaistusten herättämän pelon ajateltiin vähentävän rikollisuutta. Esimerkiksi 1600-luvun Englannissa ja Keski-Euroopassa teloitettavan odotettiin pitävän ennen teloitustaan puheen, jossa hän tunnusti syyllisyytensä tekemäänsä rikokseen ja osoitti katuvansa sitä sekä kaikkia muitakin syntejään. Pitämällä tällaisen puheen teloitettavat osallistuivat valtaapitävien vallan legitimoimiseen. Normaalisti julkisia teloituksia oli seuraamassa paljon yleisöä. Ruotsissa ne eivät kuitenkaan olleet erityisen yleisiä, sillä vaikka monista rikoksista langetettiin alioikeuksissa kuolemantuomioita, hovioikeudet lievensivät tuomioita usein niin, että tuomittu sai pitää henkensä.¹⁷³

¹⁷¹ Hellerstedt 2008, 19.

¹⁷² Linderholm 1913, 196 - 197.

¹⁷³ Karonen 2009, 244 - 245, 253 - 254, 262; Sharpe 1985, 156 - 164.

4. Malin Matsdotter sosiaalisten normien ja ihanteiden vastakohtana

4.1. Tyttäret syytetyn penkillä

Malinin tuomion ja teloituksen jälkeen Tukholman noituuskomissio jatkoi vielä hänen tyttäriinsä kohdistuneiden noituussyytösten käsittelyä. Oikeuskäsittely jatkui 4.9.1676 todistajien kuulemisella. Tullivirkamies Per Anderssonin lapset Pelle ja Jöran kertoivat nyt, että heitä ei enää vienyt Blåkullaan Annika Erichsdotter, vaan Maria Erichsdotterin aikaisemmin mainitsema oluenmyyjä Anna. Myös ratsumiehen tytär Maria Matsdotter kertoi, että Annika oli lakannut viemästä häntä Blåkullaan. Annikan omankin kertomuksen mukaan hän ei ollut käynyt Blåkullassa kolmeen viikkoon.¹⁷⁴

Komissio oli kuitenkin selvästi sitä mieltä, että paholainen piinasi edelleen Annikaa. Hänen pelokas ja ympäriinsä pälyilevä olemuksena tulkittiin merkiksi siitä, että paholainen oli läsnä ja esti häntä tunnustamasta. Annikan mukaan paholainen oli tullut sisään tulisijan kautta ja seisoi nyt oikeussalin ovensuussa. Komissio käski hänen mennä sinne, mutta hän ei uskaltanut ennen kuin kaksi komission pappisjäsenistä otti häntä kädestä ja käveli hänen kanssaan ovelle, jolloin paholainen hänen mukaansa väistyi pappien tieltä.¹⁷⁵

Annika kuvasi myös, kuinka paholainen oli ensimmäistä kertaa vienyt hänet Blåkullaan. Annikan mukaan paholainen oli nostanut hänet sängystä ottamalla hänestä kiinni käsivarsien alta, pukenut hänet ja vienyt ulos joko ovesta tai ikkunasta. Blåkullaan he olivat matkanneet rasvatun seipään päällä, jolla paholainen oli istunut etummaisena ja Annika ja lapset hänen takanaan.¹⁷⁶

Näiden tunnustusten jälkeen komissio suoritti äänestyksen siitä, oliko Annika noita. Äänestyksen yksimielinen tulos oli, että näin oli. Komissio langetti Annikalle saman rangaistuksen kuin aiemmin noituudesta tuomittu Brita Sippelin tytär Anna Persdotter oli saanut, eli kirkonrangaistuksen ja vuoden naisten rangaistustyölaitoksessa. Rangaistustyölaitoksessa hänen oli määrä tehdä työtä ja saada kristinopin opetusta.¹⁷⁷

¹⁷⁴ RA KSC v. 2: 4.9.1676.

¹⁷⁵ RA KSC v. 2: 4.9.1676.

¹⁷⁶ RA KSC v. 2: 4.9.1676.

¹⁷⁷ RA KSC v. 2: 4.9.1676.

Annikan tuomion jälkeen monet Blåkulla-matkoista kertoneet todistajat alkoivat kuitenkin perua lausuntojaan ja komission toiminta siirtyi noitien tuomitsemisesta väärin todistajien rankaisemiseen¹⁷⁸. Tämän myötä Annikakin kutsuttiin 25.9.1676 uudelleen komission kuultavaksi, ja tällä kertaa komission tarkoitus olikin saada Annika tunnustamaan, että hän ei ollut käynyt Blåkullassa. Aluksi Annika kuitenkin pysyi kannassaan, että hän oli ollut Blåkullassa ja vienyt sinne mukanaan lapsiakin.¹⁷⁹

Muutaman lisäkuulustelukerran jälkeen Annika kuitenkin antoi rangaistustyölaitoksessa lausunnon, jossa kertoi, ettei koskaan ollut käynyt Blåkullassa. Tämän lausunnon johdosta hänet kutsuttiin jälleen komission kuultavaksi 5.10.1676. Kuulustelussa Annika myönsi antaneensa lausuntonsa omasta aloitteestaan, ja että se piti paikkansa. Annikan mukaan hän oli Agnes Eskilsdotterin vaikutuksesta ja harhautuksesta valehdellut, että hänen äitinsä vei häntä Blåkullaan¹⁸⁰.

Annikan tunnustuksen myötä komissio kutsui uudestaan kuultavaksi myös hänen sisarensa Maria Erichsdotterin. Maria ei kuitenkaan myöntänyt valehdelleensa aiemmissa todistajanlausunnoissaan, ja kohdatessaan Marian oikeudessa Annikakin perui osittain rangaistustyölaitoksessa antamansa lausunnon. Nyt Annika väitti, että oli kyllä käynyt Blåkullassa ja nähnyt äitinsä siellä, mutta ei ollut itse vienyt sinne lapsia. Annikan mukaan Anna Persdotter, jonka kanssa hän jakoi huoneen rangaistustyölaitoksessa, oli pyytänyt häntä antamaan aikaisemman lausunnon, jossa hän kielsi olleensa Blåkullassa.¹⁸¹

Komission jatkaessa Marian kuulustelua hän puolestaan tunnusti, että hän oli valehdellut oikeudelle Malinin vievän häntä Blåkullaan, koska Lisbet Carlsdotter, Michel Jacobsson ja Agnes Eskilsdotter olivat vakuuttaneet hänelle, että näin tapahtui. Mielenkiintoista kyllä, komissio ei tämän tunnustuksen jälkeen vanginnut Mariaa, vaan käski hänen mennä kotiinsa katumaan tekemäänsä syntiä ja pyytämään Jumalalta anteeksiantoa.¹⁸²

¹⁷⁸ Ankarloo 1971, 204 - 211.

¹⁷⁹ RA KSC v. 2: 25.9.1676.

¹⁸⁰ RA KSC v. 2: 5.10.1676.

¹⁸¹ RA KSC v. 2: 5.10.1676.

¹⁸² RA KSC v. 2: 5.10.1676.

Tukholman noituuskomission oikeusprosessin jälkeen kuninkaalle laatiman selonteon mukaan Maria oli tullut Margareta Matsdotterin, Lisbet Carlsdotterin ja Agnes Eskilsdotterin kertomusten perusteella siihen tulokseen, että Malin vei häntä Blåkullaan. Maria oli havainnut, että niin maalliset kuin hengellisetkin esivallan edustajat uskoivat kaiken mitä kyseiset piijat heille Blåkulla-matkoista kertoivat, minkä takia Maria oli päätellyt, että heidän täytyi puhua totta. Koska Maria ei itse muistanut käyneensä Blåkullassa, hän oli aina ennen kuulustelujaan oikeudessa kysynyt neuvoa Lisbet Carlsdotterilta, joka oli kertonut hänelle mitä sanoa. Marian mukaan myös Malinia vastaan todistaneet lapset kertoivat oikeudessa sen, mitä Lisbet oli heitä neuvonut sanomaan.¹⁸³ Marian kertomuksesta nousee esiin noituussyytösten taustalla vaikuttanut yleinen ilmiö, jossa lapset ja nuoret puhuivat keskenään Blåkulla-matkoista ja sopivat, mitä he oikeudessa milloinkin kertoisivat ja keitä syyttäisivät. Oikeus otti lasten ja nuorten kuvitelmat ja kertomukset todesta, mitä voidaan pitää aikuisten mukaantulona lasten ”leikkiin” tai fantasiaan.¹⁸⁴

Komissio keskusteli lokakuun lopulla uudestaan Annikan rangaistuksesta. Komission presidentin Wilhelm Julius Coyetin mielestä Annika oli ansainnut kuolemantuomion riippumatta siitä, kumpi hänen tunnustuksistaan oli totta; joko hän oli käynyt Blåkullassa ja vienyt lapsia sinne tai antanut väärän todistajanlausunnon äidistään, joka oli sitten teloitettu syyttömänä. Joka tapauksessa häntä olisi Coyetin mukaan pitänyt rangaista kuoleamalla. Jacob Chronander puolestaan oli eri mieltä; jos Annika tuomittaisiin kuolemaan, joko hän tai Malin olisi joka tapauksessa teloitettu viattomana. Koska komissio ei voinut olla täysin varma, kumpi hänen tunnustuksistaan oli totta, Annikaa ei pitäisi tuomita kuolemaan, vaan ankaraan ruumiinrangaistukseen.¹⁸⁵ Tässä komissio törmäsi yleisempäänkin ongelmaan, joka liittyi väärin todistajien rankaisemiseen; oliko oikein, että väärällä todistuksella toisen henkilön kuoleman aiheuttanut tuomittiin itsekin kuolemanrangaistukseen?¹⁸⁶

Annikan tuomiosta äänestettiin, ja äänestyksen tuloksena hänen tuomiokseen tuli raipparangaistus viidellä eri torilla, joista jokaisella oli määrä antaa 16 piiskaniskua, tuomiokapitulini määräämä kirkonrangaistus, kolme vuotta naisten rangaistustyölaitoksessa ja sen jälkeen karkotus kaupungista. Enemmistö komissiosta oli sitä mieltä, että Annikan Blåkulla-matkoista antama

¹⁸³ RA KSC v. 6: (ei päiväystä).

¹⁸⁴ Eilola 2009, 35, 38 - 39, 42.

¹⁸⁵ RA KSC v. 2: 20.10.1676.

¹⁸⁶ Ankarloo 1971, 212.

todistajanlausunto oli valheellinen, ja hän oli valehtelullaan aiheuttanut äitinsä kuoleman, sillä hänen todistajanlausuntonsa oli ollut ensisijainen syy Malinin kuolemantuomioon. Komissio katsoi kuitenkin, että valheet eivät johtuneet pahuudesta, vaan Lisbet Carlsdotter ja kuningattaren henkivartijan Jonas Myran piit Agnes Eskilsdotter ja Annika olivat taivutelleet tai pakottaneet Annikan valehtelemaan.¹⁸⁷

Olof Austrel ja eräs komission pappisjäsenistä, Olof Sparrman, joka oli Riddarholmskyrkanin kappalainen, olivat kuitenkin sitä mieltä, että Annikan olisi pitänyt saada kuolemantuomio. Austrelin mukaan Annikan tapaukseen liittyi joitakin lieventäviä asianhaaroja, mutta hän oli täysi-ikäinen ja täydessä ymmärryksessä ja saanut myös sisarensa Marian todistamaan äitinsä Blåkulla-matkoista, joten hän oli aiheuttanut suurta harmia ja olisi ansainnut kuolemantuomion. Kuoleman olisi kuitenkin pitänyt olla ”helppo” ja Annika olisi tullut valmistella siihen hyvin.¹⁸⁸

Wilhelm Julis Coyet ja Carl Carlsson puolestaan olivat sitä mieltä, että Annikan tulisi antaa valita, haluaako hän elää vai kuolla. Jos hän haluaisi elää, Carlsson olisi langettanut hänelle edellä mainitun piiska-, pakkotyö- ja karkotusrangaistuksen. Coyet puolestaan olisi muuttanut rangaistusta niin, että Annika olisi tuomittu rangaistustyoilaitokseen loppuelämäkseen. Carlsson kuitenkin epäili, että jos Annika saisi elää, hän saattaisi huonon omantuntonsa takia tehdä itsemurhan.¹⁸⁹

Komission kuulustelussa Annika sanoikin, että hänelle oli samantekevää, kuolisiko vai eläisikö hän. Annikan mielestä hänellä ei eläessään voisi olla enää hyviä päiviä, sillä hänen äitinsä oli Annikan väärän todistajanlausunnon takia alkanut piinata häntä haudan takaa. Annikan mukaan Malin oli teloittamisensa jälkeen ilmestynyt hänelle unessa, pyytänyt häntä tulemaan luokseen tuonpuoleiseen ja pahoinpidellyt häntä.¹⁹⁰

Joulukuun alkupuolella komissio vangitsi myös Maria Erichsdotterin väärän todistajanlausunnon takia ja 12.12.1676 komissio äänesti hänen rangaistuksestaan. Äänestyksen tuloksena Marialle langetettiin sama rangaistus kuin hänen sisarelleen. Vain Olof Sparrman oli eri mieltä rangaistuksesta; hän olisi tuominnut Marian kuolemanrangaistukseen. Kuullessaan

¹⁸⁷ RA KSC v. 1: 20.10.1676.

¹⁸⁸ RA KSC v. 1: 20.10.1676.

¹⁸⁹ RA KSC v. 1: 20.10.1676.

¹⁹⁰ RA KSC v. 2: 20.10.1676.

rangaistuksestaan Maria pyysikin komission mukaan saada ennemmin kuolemanrangaistuksen, sillä hän ei uskonut kestävänsä niin ankaraa ruumiillista rangaistusta kuin mitä komissio oli hänelle määrännyt. Oikeuden edessä Maria kuitenkin väitti jälleen Malinin vieneen häntä Blåkullaan. Komission vedottua muihin peruttuihin todistajanlausuntoihin, Marian omaantuntoon ja hänen sielunsa autuuteen Mariakin perui jälleen puheensa Blåkulla-matkoista.¹⁹¹

Rangaistuksen toimeenpanon yhteydessä Maria kuitenkin veti sanansa vielä kerran takaisin. Marian ja erään toisen piian, Annika Hinrichsdotterin, ollessa piiskattavina Ladugårdslandstorgetilla he olivat huutaneet rangaistusta seuranneelle yleisölle, että paholainen piinasi heitä yhä, joten heitä ei pitäisi rangaista. Tämän seurauksena yleisö oli heitellyt rangaistusta toimeenpanneita miehiä lumipalloilla.¹⁹²

Marian ja Annikan mukaan heidän tarkoituksenaan ei ollut väittää, että he olisivat käyneet Blåkullassa, vaan että he olivat sanoneet niin muiden houkuttelemina ja petkuttamina. He olivat myös toivoneet näin voivansa välttää jäljellä olevan rangaistuksen toimeenpanemisen. Toisin kuitenkin kävi. Rangaistukseksi Maria ja Annika joutuivat seisomaan ylimääräisen tunnin Ladugårdslandetstorgetilla häpeämässä piiskat kädessään ja yleisön kuullen perumaan väärät todistajanlausuntonsa Blåkullaan matkaamisesta.¹⁹³

4.2. Tukholman noituuskomissio puhdasoppisuuden ajan Ruotsin yhteiskuntaideologian edustajana

1600-luvun Ruotsi oli sääty-yhteiskunta, jossa ihmisen aseman ajateltiin määräytyvän ”luonnollisesti” syntyperän perusteella – aateliset kuuluivat aateliin, papit papistoon, porvarit porvaristoon ja talonpojat talonpoikiin, eikä näiden säätyrajojen ylittäminen ollut sopivaa. Uuden ajan alun ihmisille oli tärkeää, että perheissä, paikallisyhteisöissä ja yleensä yhteiskunnassa vallitsi järjestys ja harmonia.¹⁹⁴

¹⁹¹ RA KSC v. 1: 12.12.1676.

¹⁹² RA KSC v. 1: 16.1.1677.

¹⁹³ RA KSC v. 1: 19.1.1677; Fogelström 1985, 313.

¹⁹⁴ Eilola 2003, 187 - 188.

Puhdasoppisuuden ajan yhteiskunnallisena ajattelun pohjana toimi kolmisäätyoppi, jossa ylemmässä yhteiskunnallisessa asemassa olevien tehtävänä oli pitää alemmassa asemassa olevat kurissa ja nuhteessa, ja alemmassa asemassa olevien kuului totella. Kolmisäätyopissa ihmiset jaettiin kolmeen säätyyn. ”Oppisäädyn” muodosti papisto, ja sen tehtävänä oli säätää lakeja ja valvoa niiden oikeellisuutta. ”Hallitsevaan säätyyn” puolestaan kuului aatelisto, ja sen tehtävänä oli lakeja rikkoneiden rankaiseminen. Kolmas eli ”taloussääty” koostui talonpojista ja porvaristosta, ja sen kuului olla mukana päättämässä asioista yhdessä kahden muun säädyn kanssa. Kirkon opetuksen kautta kolmisäätyoppi tuli tutuksi valtakunnan kaikille asukkaille.¹⁹⁵

Yhteiskunnallisiin ihanteisiin kuului, että kaikki alamaiset olisivat keskittyneet vain säätynsä mukaisiin tehtäviin, mutta todellisuudessa näin ei aina ollut. Esimerkiksi talonpoika saattoi toimia myös kauppiana, pappi maanviljelijänä ja niin edelleen. Ihanteet eivät siis aina vastanneet todellisuutta.¹⁹⁶

Puhdasoppisuuden ajanyhteiskunta oli kollektiivinen, mistä osoituksena toimii esimerkiksi kollektiivinen kunniakäsitys. Yksilön toimiessa kunnianttomaksi koetulla tavalla kyse ei ollut vain hänen omasta kunniastaan ja maineestaan, vaan kunnian menetys saattoi koskea koko perhettä, sukua tai kylää.¹⁹⁷

Yhteiskunnan perusyksikkö oli kotitalous, johon kuului perheen lisäksi myös palvelusväki. Uuden ajan alun kotitaloutta määritteli ekonomiaoppi, jonka kansa oli oppinut tuntemaan Lutherin huoneentauluista. Ekonomiaopin mukaan mies oli perheen pää ja muut kotitalouden jäsenet olivat hänelle alamaisia. Isännän tehtävä oli pitää yllä järjestystä kotitaloudessa, ja järjestyksen palauttamiseksi hänellä oli oikeus muiden kotitalouden jäsenten fyysiseen kurittamiseen. Isäntä ei kuitenkaan saanut käyttäytyä kuin tyranni, vaan hänen tuli toimia oikeudenmukaisesti.¹⁹⁸

Kotitalouden hierarkiassa alimmalla tasolla olivat lapset ja palvelusväki, joiden tuli nöyrästi ja kuuliaisesti totella isäntäänsä ja emäntäänsä. Isännän sekä lasten ja palvelusväen välissä oli emäntä, joka oli alamainen miehelleen, mutta jonka näkemyksiä tämän piti kuunnella.

¹⁹⁵ Karonen 2014, 161 - 162.

¹⁹⁶ Karonen 2014, 165.

¹⁹⁷ Karonen 2014, 167.

¹⁹⁸ Eilola 2003, 187 - 190.

Ristiriitatilanteissa päätösvalta oli kuitenkin miehellä. Emännän velvollisuuksiin kuului kodin töistä huolehtiminen sekä lasten synnyttäminen ja hoitaminen.¹⁹⁹

Ekonomiaopin mukainen kotitalouden rakenne rinnastettiin uuden ajan alun Ruotsissa valtakunnan hallintorakenteeseen; isäntä vastasi kuningasta, emäntä valtaneuvostoa ja lapset ja palvelusväki valtiopäiviä eli alamaisia. Näin uusi keskitetty hallintojärjestelmä tehtiin kansalle ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi tutun kotitalouden mallin kautta.²⁰⁰

Kunnon ihminen kiinnittyi kotitalouteen avioliiton, sukulaisuuden tai palvelussuhteen kautta. Siksi kotitalouteen sitoutumattomat ja sen hierarkiaan kuulumattomat itselliset ja irtolaiset nähtiin ulkopuolisina ja uhkana yhteiskunnalliselle järjestykselle. Yhteiskunnallisen järjestyksen ja harmonian ylläpitämisen kannalta kirkko ja kruunu pitivät myös kotitalouden sisäisen harmonian ja järjestyksen turvaamista tärkeänä, sillä se merkitsi niiden toteutumista myös muualla yhteiskunnassa.²⁰¹ Malin Matsdotterin riitainen perhe rikkoi näitä järjestyksen ja harmonian ihanteita ja toimi siten vastakohtana Tukholman noituuskomissiolle, jonka jäsenet kuuluivat rehelliseksi ja kunnialliseksi itsensä mieltävään, yhteiskunnalliset normit ja ihanteet määrittävään väestöosaan.

Kirkon opetuksessa korostui puhdasoppisuuden ajalla kuva ankarasta ja vihaisesta Jumalasta, joka rankaisi syntistä kansaa sodilla, katovuosilla ja nälänhädillä. Jumalan vihan korostaminen selittyy 1600-luvun Ruotsin olojen vaikeudella; valtakunta oli sodassa käytännöllisesti katsoen koko vuosisadan, ja pikkujääkauden ankarat ilmasto-olosuhteet aiheuttivat lukuisia katoja ja nälkävuosia. Näissä olosuhteissa oman ja yhteisön olemassaolon jatkuvuutta pidettiin epävarmana, minkä takia normien noudattamisen tärkeys korostui ja niistä poikkeamista pidettiin uhkana.²⁰²

Puhdasoppisuuden ajan Ruotsin kaupunkien väestö oli varsin heterogeenistä. Taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävin ryhmä oli porvaristo, joka oli kuitenkin myös sisäisesti erittäin heterogeeninen; ulkomaankauppaa käyvillä, varakkailta ja usein ulkomaalaistaustaisilla suurporvareilla ei ollut kovinkaan paljon yhteistä pienimuotoisempaa kauppaa harjoittavien pikkuporvareiden kanssa. Enemmistö porvaristosta oli pikkuporvareista ja käsityöläisistä.

¹⁹⁹ Eilola 2003, 190 - 191.

²⁰⁰ Eilola 2003, 193.

²⁰¹ Eilola 2003, 195; Eilola & Einonen 2009, 219.

²⁰² Eilola 2003, 197 - 198.

Porvaristo ei kuitenkaan ollut lukumääräisesti kaupunkien suurin väestöryhmä, vaan sen muodostivat muun muassa erilaiset palkolliset, sotilaat, merimiehet, itselliset ja kruunun virkamiehet.²⁰³

Kaupungeissa kaupungin maata omistava eli ”kunniallinen” luokka määritteli yleisen moraalikoodin, jota kaikkien tuli noudattaa, ja siten myös sen, kuka sai kuulua kaupunkiyhteisöön. Normeja rikkoneet voitiin karkottaa kaupungista tai heitä voitiin rangaista muulla tavalla. Psykohistoriallisen projisointiteorian mukaisesti itseään rehellisenä ja kunniallisena pitäneen porvariston pyrkimys säädellä ja rangaista alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvia ihmisiä oli itse asiassa yritykseen hillitä heidän omia piileviä halujaan ja heikkouksiaan.²⁰⁴

4.3. Malin Matsdotterin syntinen perhe – noitaäiti, siveetön isä ja pahatapaiset tyttäret

Malin Matsdotterissa ja hänen perheessään voidaan nähdä monia aikansa normeja rikkovia piirteitä, jotka olivat omiaan tekemään heistä syntisiä noituuskomission ja laajemminkin yhteiskunnan silmissä. Noituus oli vain yksi näistä ominaisuuksista. Malinin perheolot sotivat laajemminkin puhtasoppisuuden ajan yhteiskuntaihanteita vastaan; hänen ensimmäinen aviomiehensä oli rikkonut siveysnormeja syyllistymällä eläimeen sekaantumiseen, ja liitto toisen aviomiehen kanssa oli selkeästi riitainen. Myös Malinin välit tyttäriinsä olivat epäsopuisat ja keskinäisten syyttelyjen varjostamat.²⁰⁵ Malinin käytös ja suhde perheenjäseniinsä rikkoi siis monin eri tavoin aikakauden ideaalia perheen (tai kotitalouden) sisällä vallitsevasta harmoniasta ja järjestyksestä. Tämän lisäksi Malinin taipumus riitaisuuteen ulottui naapuruussuhteisiin, eikä siis rajoittunut pelkästään perheen sisäiseen elämään²⁰⁶.

Eräs piirre, joka saattoi myös lisätä Malinin epäilyttävyttä esivallan silmissä, oli hänen suomalainen alkuperänsä. Vaikka varhaismodernissa Ruotsissa ruotsalaiset ja suomalaiset olivat yhtä lailla saman valtakunnan alamaisia ja heillä oli samat juridiset oikeudet ja velvollisuudet, Pohjanlahden itäpuoleiselta alueelta nykyisen Ruotsin alueelle muuttaneita pidettiin silti jossain

²⁰³ Karonen 2014, 170 - 172.

²⁰⁴ Lamberg 2007, 219 - 220.

²⁰⁵ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

²⁰⁶ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

määrin vieraina. Suomalaisilla oli erillinen kulttuurinen identiteetti, joka liittyi ennen kaikkea suomen kieleen. Identiteetin erillisyyden nousi esiin etenkin reformaation seurauksena, kun jumalanpalveluksia alettiin pitää suomen kielellä ja suomen kirjakieli syntyi. Suomalaisilla olikin Tukholmassa oma suomalainen seurakuntansa, johon tosin kaikki Tukholman suomalaiset eivät kuuluneet.²⁰⁷

Suomalaisten ja ruotsalaisten välistä henkistä erillisyyden tunnetta kuvastaa esimerkiksi se, että ruotsalaisten paikallisyhteisöjen oikeudenkäyntipöytäkirjoissa suomalaisista saatetaan puhua vain käyttämällä termejä *finne* tai *finska* tarkentamatta kenestä suomalaisesta oli kyse. Muutoin vastaavaa käytäntöä sovellettiin lähinnä silloin, kun puhuttiin Ruotsin valtakunnan ulkopuolelta tulleista ihmisistä.²⁰⁸ Samantyyppistä kielenkäyttöä esiintyy myös Tukholman noituuskomission pöytäkirjoissa, joissa suomalaisista saatetaan käyttää ilmaisuja kuten ”finska prästen”²⁰⁹, ”finhökare”²¹⁰ tai ”en gammal finska”²¹¹.

Varhaismodernin Ruotsin oikeuspöytäkirjoissa suomalaisten ja ruotsalaisten välille tehdään ero myös maanmiehen (*landsman*) käsitteen kautta. Suomalaisia voidaan niissä kutsua toistensa maanmiehiksi, mutta ei ikinä ruotsalaisten maanmiehiksi. Maanmiehen käsitettä käytetään siis kuvaamaan suomalaisten suhdetta toisiinsa, yleensä korostamaan joko kahden lainkuuliaisien tai rikollisen suomalaisen samankaltaisuutta. Suomesta käytettynä myös termi *fädernesland* oli negatiivisesti väritynyt. Se viittasi Suomeen suomalaisten isänmaana, jonne rikoksen tehnyt suomalainen saattoi paeta tai jonne hänet saatettiin karkottaa. Tällainen käsitteiden käyttö tuo näkyväksi sen, että suomalaiset nähtiin ruotsalaisesta valtaväestöstä erillisenä ryhmänä.²¹²

Lisäksi suomalaisiin liitettiin perinteisesti erilaisia enimmäkseen negatiivisia stereotyyppioita, kuten noidan kyvyt, raakuus, köyhyys ja väkivaltaisuus²¹³. Ruotsin puolelle muuttaneet suomalaiset olivatkin enimmäkseen töitä etsimään tullutta köyhää väkeä. Sosioekonomiselta taustaltaan he olivat yleensä maata omistavaa luokkaa alhaisemmassa asemassa. Varhaismoderneja ruotsalaisia

²⁰⁷ Lamberg 2003, 425 - 428.

²⁰⁸ Lamberg 2003, 430.

²⁰⁹ Esim. RA KSC v. 2: 2.8.1676.

²¹⁰ Esim. RA KSC v. 1: 11.7.1676.

²¹¹ Esim. RA KSC v. 4: 3.5.1676.

²¹² Lamberg 2007, 216.

²¹³ Lamberg 2003, 425 - 427.

kaupunkeja hallinneen porvariston keskuudessa suomalaisuus yhdistettiin yleensä negatiivisina pidettyihin asioihin, kuten alaluokkaisuuteen.²¹⁴

Malinin ensimmäisen aviomiehen kuolema eläimeen sekaantumisesta tuomittuna oli myös hänen perhettään leimaava seikka. Varhaismodernissa Ruotsin valtakunnassa eläimeen sekaantumista pidettiin vastenmielisenä tekona. Sen koettiin hämärtävän ihmisen ja eläimen välistä rajaa vaarallisella tavalla ja siten rikkovan yhteiskunnallista järjestystä ja harmoniaa. Jo pelkkä syytös, saati sitten tuomio eläimeen sekaantumisesta saattoi saattaa häpeään koko suvun, kylän tai pitäjän.²¹⁵ Se saattoi myös johtaa epäilyyn sosiaaliseen eristämiseen yhteisöstään²¹⁶.

Laissa kyseisestä rikoksesta oli määrätty kuolemantuomio. 1700-luvun alkuun asti voimassa olleen Kristofferin maanlain mukaan tuomittu tuli haudata elävältä yhdessä eläimen kanssa, käytännössä teloitusmenetelmänä käytettiin kuitenkin yleensä kaulan katkaisemista ja tuomitun ruumiin polttamista roviolla yhdessä eläimen kanssa. Eläimeensekaantumistuomioiden huippukausi koettiin Ruotsin valtakunnassa puhtasoppisuuden ajalla 1600 - 1700-luvuilla, jolloin oikeuskäytäntö oli ankarimmillaan. Erityisesti papit korostivat rikoksen tuomittavuutta. Kaikkiaan Ruotsin valtakunnan Pohjanlahden länsipuolisella alueella teloitettiin eläimeen sekaantumisesta tuomittuna vuosina 1635 - 1778 arviolta 600 - 700 ihmistä, joista suurin osa oli 15 - 24-vuotiaita nuoria miehiä.²¹⁷

Tukholman noituuskomission pöytäkirjat antavat viitteitä myös Malinin tytärten kurittomasta ja siveettömästä käytöksestä, joskin ainoastaan Malinin itsensä kertomana. Malinin mukaan he varastelivat, valehtelivat ja viettivät kevytmielistä elämään.²¹⁸ Sen tarkempia syytöksiä hän ei osannut muotoilla, mutta perheen sisäisten ristiriitojen esiin tuominen tyttäriä syyttelemällä ei ainakaan parantanut Malinin asemaa oikeuden edessä.

²¹⁴ Lamberg 2007, 202, 233.

²¹⁵ Matikainen 1997, 124 - 127.

²¹⁶ Keskiarja 2006, 107 - 108.

²¹⁷ Matikainen 1997, 121 - 124.

²¹⁸ RA KSC v. 2: 12.7.1676.

5. Päätäntö

Mikrohistoriallisen tutkimusotteen avulla yksittäisenkin elämäkohtalon kautta on mahdollista rakentaa kuvaa menneisyyden ihmisten arvoista, asenteista, ajatusmaailmasta ja maailmankuvasta. Tämän tutkielman tarkoituksena oli noituudesta kuolemaan tuomitun Malin Matsdotterin tapauksen kautta tutkia puhtasoppisuuden ajan Ruotsin mentaliteettia, normeja ja ihanteita. Ainoana elävältä poltettuna ”noitana” Malinin elämäkohtalo oli hyvin poikkeuksellinen Ruotsin suurissa noitavainoissa tuomittujen joukossa. Tukholman noituuskomission pöytäkirjojen ja aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla Malinista piirtyy kuva köyhänä, oppimattomana ja yhteiskunnan marginaalissa elävänä vanhana naisena, joka ei sopinut yhteiskunnan hänelle asettamiin normeihin ja ihanteisiin.

Malinin vertailukohdaksi ja vastakuvaksi asetui korkeista virkamiehistä, papeista ja oppineista koostunut Tukholman noituuskomissio, joka esivallan edustajana kuvasti kaikkea sitä, mitä yhteiskunnassa pidettiin kunniallisena, hyvänä ja oikeana. 1600-luvun Ruotsissa kirkko ja kruunu pyrkivät voimakkaasti määrittämään, millainen oli kunniallinen elämäntapa ja valvomaan sen toteutumista alamaisten keskuudessa. Yhteiskunnan peruspilareina pidettiin hierarkkisuutta, staattisuutta ja harmoniaa. Huoneentaulun oppien vallitsemassa maailmassa kaikilla ihmisillä oli oma tarkkaan määritelty, Jumalan säätämä paikkansa ja roolinsa, josta ei sopinut poiketa. Yhteiskunnallisen järjestyksen muuttumattomuus oli ihanne. Perheen ja paikallisyhteisön sisällä vallinnutta sopusointua ja järjestystä pidettiin takeena harmonian säilymisestä myös koko valtakunnan tasolla.

Malin ja hänen perheensä poikkesi monella tavalla aikakauden ihanteista. Malin ei täyttänyt naiseuteen liitettyjä rooli-odotuksia nöyryydestä, anteeksiantavaisuudesta ja sopuisuudesta, vaan käytti karkeaa kieltä ja riiteli aviomiehensä, tytärtensä ja naapureidensa kanssa ja epäonnistui siten harmonian ylläpidossa. Myös Malinin suomalainen alkuperä asetti hänet epäilyttävään valoon, sillä Tukholman porvariston piirissä suomalaisuus yhdistettiin köyhyyteen ja alaluokkaisuuteen. Tämän lisäksi hänen ensimmäisen aviomiehensä kuolema eläimeen sekaantumisesta tuomittuna oli omiaan tuomaan häpeäleiman koko perheen ylle. Myös uskonasioiden suhteen Malin epäonnistui aikakauden normeihin yltämisessä. Ilmeinen tietämättömyys kristinuskon opeista ja itsepiintainen kieltäytyminen syntien (eli noituuden) tunnustamisesta tekivät Malinista komission silmissä moraalittoman ja paatuneen.

Erityisen syntisen Malinista teki se, että hänen uskottiin vievän omiakin tyttäriään Blåkullaan lukuisten muiden nuorten ja lasten ohella. Lisäksi normaalia ankaramman rangaistuksen tarkoituksena oli toimia pelotteena muille noidille. Malinin tytärten selviytymisstrategiana noituussyytösten kurimuksessa oli pelastaa oma henkensä syyttämällä omaa äitiään noituudesta. Näin he saattoivat esiintyä ennemminkin äitinsä noitakonstien uhreina sen sijaan, että heitä olisi pidetty ”täysinoppineina” noitina.

Tutkielmassa arvioitiin lisäksi lähdeaineistona käytettyjä Tukholman noituuskomission pöytäkirjoja arkistonhallinnan näkökulmasta ja vertailtiin Ruotsin ja Suomen kansallisarkistojen toimintatapoja ja strategioita arkistoaineiston digitoinnin suhteen. Tarkastelussa selvisi, että Ruotsin Riksarkivet on edelleen jossain määrin Suomen Kansallisarkistoa edellä digitointipolitiikassaan, vaikka Kansallisarkisto onkin viime vuosina selvästi kehittänyt digitointitoimintaansa ja lisännyt sen volyymia. Aineiston käytettävyyden näkökulmasta Riksarkivetin Digitala Forskarsalen -palvelu on selvästi Kansallisarkiston Digitaaliarkistoa toimivampi.

Malinin tapauksessa esiin nousi melko vahvasti hänen suomalainen alkuperänsä ja yhteydet muihin suomalaissyntyisiin tukholmalaisiin. Tukholman noitavainojen osalta jatkotutkimusaiheeksi voisikin nostaa eri etnisiä ryhmiä edustavien syytettyjen, syyttäjien ja todistajien osuuden tapahtumissa. Esimerkiksi Tukholman suomalaisyhteisön sisäisiä noituussyytöksiä voisi tutkia vielä laajemmin.

7 LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Riksarkivet (RA),

Kommissorialrätt i Stockholm ang trolldomsväsendet 1676 - 1677 (KSC): vol. 1-6, <http://riksarkivet.se/>, viitattu 21.5.2015.

Kommission ang trolldomsväsendet i S:ta Katarina församling på Södermalm 1676 (KSK): vol 1, <http://riksarkivet.se/>, viitattu 1.5.2014.

Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Laki arkistolain muuttamisesta (2017), Finlex, www.finlex.fi, viitattu 24.1.2019.

Nordin, Magnus (2010), Djävulens Märke. Stockholm: Månocket.

Olczak, Martin (2011a), Trolldom i Gamla Stan. Jakten på Jack. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olczak, Martin (2011b), Vålnader på Vasaskeppet. Jakten på Jack. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olczak, Martin (2012a), Varulvar i Storkyrkan. Jakten på Jack. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olczak, Martin (2012b), Häxor i tunnelbanan. Jakten på Jack. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Stadsmuseet i Stockholm (2015), Facebook, www.facebook.com, viitattu 31.1.2017.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ankarloo, Bengt (1971), Trolldomsprocesserna i Sverige. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1, Rättshistoriskt bibliotek 17. Lund: AB Skånska Centraltryckeriet.

Ankarloo, Bengt (1987), ”Sverige. Det stora oväsendet 1668 - 1676”. Teoksessa: Ankarloo, Bengt & Henningsen, Gustav (toim.), Häxornas Europa 1400 - 1700. Historiska och antropologiska studier. Ruotsiksi kääntäneet Bengt Ankarloo ja Leif Janzon. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 2, Rättshistoriska studier 13. Lund: Bloms Boktryckeri AB, 248 - 275.

Brenning, Elisabeth (2004) ”En kvinna utan försvar. När Malin Matsdotter brändes levande”. Teoksessa: Lennartsson, Rebecka (toim.), Från skuggsidan. Folk och förbrytelser ur Stockholms historia. Stockholm: Stockholmia förlag, 22 - 30.

Eilola, Jari (2003), *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittäminen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*. Helsinki: SKS.

Eilola, Jari (2009), ”Lapsitodistajien kertomukset Ruotsin noitatapauksissa 1668 - 1676”. *Kasvatus & Aika*, vol. 3, no. 3, 27 - 45.

Eilola, Jari & Einonen, Piia (2009), ”Peukalot silkkirievussa. Ruumis ja ruumiinjäsenet noituudessa ja taikuudessa”. Teoksessa: Eilola, Jari (toim.), *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kuolemasta ja kehosta*. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: SKS.

Elomaa, Hanna (2001), ”Mikrohistoria johtolankojen äärellä.” Teoksessa: Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.) *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 59 - 74.

Englund, Peter (2011), ”Miksi Malin Matsintytär poltettiin?” Teoksessa: Englund, Peter, *Menneisyyden maisema. Förflutenhetens landskap. Historiska essäer (1991)*. Suomeksi kääntänyt Kari Koski. Helsinki: WSOY, 154 - 167.

Etelävuori, Reko & Kecskeméti, István & Riihivaara, Tuomas, Kansallisarkiston digitointihankkeen loppuraportti 1.5.2009 - 31.12.2009, 2010, <http://www.arkisto.fi/>, viitattu 15.7.2015.

Etelävuori, Reko & Kecskeméti, István & Riihivaara, Tuomas, Kansallisarkiston digitointihanke 2010. Aineistojen turvaaminen ja saattaminen sähköiseen muotoon. Loppuraportti, 2011, <http://www.arkisto.fi/>, viitattu 15.7.2015.

Fogelström, Per Anders (1985), ”Häxorna i Katarina”. Teoksessa: Hadenius, Stig (toim.), *Historia kring Stockholm. Stockholm från förhistorisk tid till sekelskiftet. Del 2: Vasatid och stormaktstid*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 284 - 315.

Frigren, Pirita (2007), ”Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa”. Teoksessa: Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Tallinna: Gaudeamus.

Ginzburg, Carlo (1983), *The Night Battles. I benandanti. Stregoneria e culti agari tra '500 e '600*. Englanniksi kääntänyt John ja Anne C. Tedeschi. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Ginzburg, Carlo (1992), *Ecstasies. Deciphering the witches' sabbath. Storia notturna. Una decifrazione del Sabba (1989)*. Englanniksi kääntänyt Raymond Rosenthal. London: Penguin.

Ginzburg, Carlo (1996), *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suomeksi kääntänyt Aulikki Vuola. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ginzburg, Carlo (2007), *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva. Il formaggio e i vermi. Il cosmo di un mugnaio del '500 (1976)*. Suomeksi kääntänyt Aulikki Vuola. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkinen, Antero (1993), *Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hellerstedt, Andreas (2006), ”Välkommen kära död! Den offentliga avrättningen och konsten att dö”. Karolinska Förbundets Årsbok 2005. Eslöv: Trycktjänst i Eslöv, 7 - 46.

Hirvonen, Päivi (2017), Arkistolain muutos ja viranomaisarkistojen vastaanotto Kansallisarkistoon. Näkökulmia arkistosta. <http://nakokulmiaarkistosta.blogspot.com>, viitattu 25.1.2019.

Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto, <http://www.arkisto.fi>, viitattu 28.1.2019.

Karonen, Petri (2007), Perspektiv och metoder inom domboksforskningen i Sverige och Finland cirka 1990 - 2005. Teoksessa: Lönnroth, Harry (red.), Domboken som filologiskt och historiskt forskningsobjekt. Nordiska texter och undersökningar 30. Uppsala universitet: Swedish Science Press 2007, 25 - 43.

Karonen, Petri (2009), ”Kun miekka osuu harhaan. Teloittajan epäonnistuminen 1660-luvun Turussa”. Teoksessa: Eilola, Jari (toim.), Makaaberin ruumis. Mielikuvia kuolemasta ja kehosta. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: SKS, 241 - 271.

Karonen, Petri (2014), Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521 - 1809. Helsinki: SKS.

Keskisarja, Teemu (2006), Secoituksesta järjettömään luondocappalden kanssa. Perversiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700-luvun Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lahti, Emmi (2016), Tietäjiä, taikoja, hautausmaita. Taikus Suomessa 1700-luvun jälkipuoliskolla. Jyväskylä Studies in Humanities 279. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Lainen, Esko M. & Laine, Tuija (2010), ”Kirkollinen kansanopetus”. Teoksessa: Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Helsinki: SKS, 258 - 306.

Lamberg, Marko (2003), ”Suomalaisuus identiteettinä ja toiseutena varhaismodernissa Ruotsin valtakunnassa”. Teoksessa: Hänninen, Marja-Leena (toim.), Vieras, outo, vihollinen. Toiseus antiikista uuden ajan alkuun. Historiallinen arkisto 137. Helsinki: SKS, 419 - 438.

Lamberg, Marko (2007), ”Ethnic Imagery and Social Boundaries in Early Modern Urban Communities: The Case of Finns in Swedish Towns, c. 1450 - 1650”. Teoksessa: Lamberg, Marko (toim.), Shaping Ethnic Identities. Ethnic Minorities in Northern and East Central European States and Communities, c. 1450 - 2000. Helsinki: East-West Books, 200 - 240.

Lappalainen, Mirkka (2018), Pohjoisen noidat. Oikeus ja totuus 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa. Helsinki: Otava.

Lennerstrand, Marie (1997), ”Androm till sky och skräck. Den rättsliga behandlingen av trolldomsprocesserna i Älvdalen och Mora 1668 - 69.” Teoksessa: Oja, Linda (toim.), Vägen till Blåkulla. Nya perspektiv på de stora svenska häxprocesserna. Opuscula Historica Upsaliensia 18. Uppsala: Idét Tryck Grafiska Uppsala AB, 23 - 44.

Lennersand, Marie (1999), *Rättvisans och allmogens beskyddare. Den absoluta staten, kommissionerna och tjänstemannen, ca 1680 - 1730*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 190. Stockholm: Gotab Elanders.

Linderholm, Emmanuel (1913), ”De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige. Ett kapitel ur de stora trolldomsprocessernas historia under 1670-talet”. *Historisk tidskrift* 1913, 165 - 211.

Matikainen, Olli (1997), ”Inhottava kulkutauti vai löysiä puheita? Yksilö, yhteisö ja sodomiaoikeudenkäynnit 1600-luvun Suomessa”. Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.), *Huhut, unet, sodomiitit, moraalinvartijat, elämäkerrat, puhuttelusanat ja ammattinimikkeet*. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 3. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, 119 - 133.

Peltonen, Matti (2006), ”Mikrohistorian lajit”. Teoksessa: Fingerroos, Outi et al. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 145 -171.

Peltonen, Matti (2010), ”Voisiko paikallishistorian käsittää toisin? Kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria.” Teoksessa: Ahtiainen, Pekka, Tervanen, Jukka & Teräs, Kari (toim.), *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Tampere: Vastapaino, 129 - 147.

Pihlajamäki, Heikki (2007), ”The Painful Question: The Fate of Judicial Torture in Early Modern Sweden”. *Law and History Review*, vol. 25, no. 3, 557-592.

Riksarkivet, Digitala Forskarsalen, <http://riksarkivet.se>, viitattu 28.1.2019.

Sharpe, J. A. (1985), ““Last Dying Speeches”: Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth-Century England”. *Past and Present*, no. 107, 144 - 167. (JSTOR, JY)

Stark-Arola, Laura (1998), *Magic, body and social order. The construction of gender through women's private rituals in traditional Finland*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Stark, Laura (2002), *Peasants, pilgrims, and sacred promises. Ritual and the supernatural in Orthodox Karelian folk religion*. Studia Fennica. Helsinki: Finnish Literature Society.

Stark, Laura (2006), *The magical self. Body, society and the supernatural in early modern rural Finland*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

Virrankoski, Pentti (1970), *Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa*. Turun yliopiston Suomen historian laitoksen eripainossarja VI. Turun historiallinen arkisto 22. Turku: Turun yliopisto.

Willumsen, Liv-Helene (2013), *Witches of the North: Scotland and Finnmark*. Studies in Medieval and Reformation Traditions, vol. 170. Leiden: Brill. (EBSCOhost, JY)

Zemon Davis, Natalie (1996), ”Sosiaalishistorian haasteet”. Teoksessa: Rahikainen, Marjatta (toim.), *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Historiallinen Arkisto 107. Helsinki: SHS, 9 - 17.

Östling, Per-Anders (2012), Witchcraft Trials in 17th-century Sweden and the Great Northern Swedish Witch Craze of 1668 - 1678. *Studia Neophilologica*, vol. 84, supplement no. 1, 97 - 105.